

FORSVARSMINISTERIET
EJENDOMSSTYRELSEN

FORSVAR FOR NATUREN

HALK SKYDETERRÆN

DRIFTS- OG PLEJEPLAN **2017-2031**

Titel: Halk Skydeterræn,
Drifts- og plejeplan 2017-2031

Adresse: Brunbjerg 74B, 6100 Haderslev

Udgivelse: Forsvarsministeriets
Ejendomsstyrelse 2017

Udarbejdelse: NIRAS A/S, Lone Godske og
Esben Tind

Kvalitetssikring: Forsvarsministeriets
Ejendomsstyrelse, Henrik Olsen

Godkendelse: Vicedirektør for Forsvarsministeriets
Ejendomsstyrelse, Torben Gade

Fotos: Hvor intet andet er angivet:
Michael Sand og NIRAS A/S

**Layout og
produktion:** Bording A/S

ISBN: 978-87-92898-85-2

Internetversion: Drifts- og Plejeplanen kan findes i
elektronisk format på
www.ejendomsstyrelsen.dk

INDHOLD

LÆSEVEJLEDNING	6
1. RESUMÉ	7
2. INDLEDNING	8
2.1 Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner	9
2.2 Konkret om drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn	12
3. MÅLSÆTNINGER	14
3.1 Forsvarsministeriets generelle drifts- og plejemålsætninger	14
3.2 Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Halk Skydeterræn	15
4. STATUS	18
4.1 Historie	18
4.2 Landskab og geologi	18
4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag	19
4.4 Militær anvendelse	20
4.5 Naturbeskyttelse	20
4.6 Publikumshensyn	37
5. ANALYSE	38
5.1 Evaluering af tillæg til drifts- og plejeplan 2012-2015	38
5.2 Ny indsats	38
6. VISIONER	44
7. AKTIVITETER	46
7.1 Afgræsning	46
7.2 Bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter	47
7.3 Publikumshensyn	47
7.4 Ikke modelbeskrevne aktiviteter	48
7.5 Monitering	49
8. REFERENCER	50
9. BILAG	52
9.1 Forsvarsministeriets generelle visioner for arealudviklingen	52
9.2 Modeller	56
9.3 Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner	59
9.4 Ekstern høring af forslag til "Halk Skydeterræn"	60
KORTBILAG	INDSTIK

LÆSEVEJLEDNING

Drifts- og plejeplanen gennemgår de overordnede mål for Halk Skydeterræn, status samt hvilke langsigtede visioner for driften, som de beskrevne aktiviteter skal understøtte.

Planen beskriver i indledningen baggrunden for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner på Forsvarsministeriets terræner og specifikt for Halk Skydeterræn. I afsnittet om målsætninger beskrives herefter de kort- og langsigtede mål for Halk Skydeterræn opdelt i strategiske, taktiske og operationelle mål for henholdsvis den militære anvendelse, naturbeskyttelsen og de rekreative forhold.

Nuværende status for terrænet er grundlaget for en analyse af den prioriterede indsats, der skal iværksættes. Kapitel 4 om status indeholder således en beskrivelse af skydeterrænets historie, geologi, ejendomsforhold, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdier, samt en beskrivelse af publikumsadgang.

Planens analysedel omfatter både en opsamling på den udarbejdede evaluering af den tidligere drifts- og plejeplan og en redegørelse for hvilken ny indsats, der skal gennemføres i indeværende planperiode. Indsatsen bygger desuden på de langsigtede visioner, der knytter sig konkret til Halk Skydeterræn, imens generelle visioner for Forsvarsministeriets terræner gennemgås i Bilag 9.1.

Til sidst beskrives i tabelform de konkrete aktiviteter, der danner grundlaget for realisering af de tidligere beskrevne indsatser. Aktiviteterne bygger på en række modeller (metoder til naturpleje), der findes beskrevet i Bilag 9.2. Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterrænerne fremgår af Bilag 9.3. Eventuelle kommentarer til den eksterne høring gennemgås i Bilag 9.4, og det beskrives, hvordan kommentarerne har haft indflydelse på planens aktiviteter.

Hvert kapitel (undtagen kapitel 1) indledes med en kort opsummering af kapitlets væsentligste indhold. Denne opsummering fremgår med kursiv.

1. RESUMÉ

Siden 1991 er der for en række af Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesområder udarbejdet drifts- og plejeplaner med henblik på at sikre rammerne for uddannelse og træning af militære enheder under realistiske vilkår og samtidig tilgodese hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses retningslinjer for drifts- og plejeplaner (FBE, 2011). Målsætningen for driften af Forsvarsministeriets arealer er sammensat af mål for henholdsvis militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Disse forskelligartede mål er formuleret og prioriteret i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner og på grundlag af Forsvarsministeriets øvrige generelle retningslinjer udmøntet i en række arealtilknyttede plejemålsætninger.

Nærværende drifts- og plejeplan fastsætter rammen for udviklingen af Hald Skydeterræn for perioden 2017-2031. Planen fastsætter, som et grundlæggende mål, at bevare og udvikle Halk Skydeterræn som et velfungerende skydeterræn. Indenfor rammerne af den militære brug af terrænet skal der desuden søges at understøtte en mangfoldig natur, herunder skal drifts- og plejeindsatsen være i overensstemmelse med Natura 2000-planlægningen for Natura 2000-område nr. 112 Lillebælt. Der er betydelige rekreative interesser på Halk Skydeterræn, som bliver brugt af både drageflyvere, vandrere og cyklister, når terrænet ikke er lukket på grund af militære øvelser.

Halk Skydeterræn udgør i alt 35,7 ha. På skydeterrænet gennemføres uddannelsesaktiviteter med håndskydevåben, tungt maskingevær, ildmarkering og sprængning i jord, fri luft, beton, træ og jern.

Indsatsen på skydeterrænet retter sig særligt imod, at fastholde den nuværende afgræsning på terrænets

beskyttede naturtyper i samarbejde med ejerne af arealerne. Desuden retter indsatsen sig mod en øget beskyttelse af sårbare jordrugende fugle. I yngleperioden begrænses adgangen for publikum og der iværksættes en øget indsats for at minimere forstyrrelsen fra løse hunde samt prædation fra ræv. Desuden ønskes i samarbejde med naboer, at påvirkningen af den sårbare natur begrænses ved at bekæmpe udbredelsen af rynket rose og tilløb af næringsrigt overfladevand fra nabomarker.

Selve indsatsen på terrænet formuleres i planens Kapitel 7 Aktiviteter. Modellerne, for hvordan indsatsen skal gennemføres, er som udgangspunkt fastlagt ud fra Forsvarsministeriets generelle retningslinjer for forvaltning af de forskellige arealtyper. Modellerne omsættes til konkrete aktiviteter, hvor der for Halk Skydeterræn jævnfør ovenstående er tale om afgræsning, bekæmpelse af invasive arter og publikumshensyn. Derudover gennemføres der enkelte aktiviteter, der ikke er beskrevet via en fastlagt model.

2. INDLEDNING

Dette kapitel beskriver baggrunden for drifts- og plejeplaner på Forsvarsministeriets arealer generelt, herunder formålet med planlægningen, planprocessen og retsvirkning af planen. Desuden beskrives den konkrete baggrund for drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn.

Igennem de sidste 100 år er en række områder i Danmark blevet udlagt til militære formål, hvoraf en stor del udgør skyde- og øvelsesterræner. Forsvarsministeriet råder således i dag over et samlet areal på ca. 33.000 ha, hvoraf størstedelen udgøres af nogle få, meget store terræner. En stor del af arealerne er naturområder eller tidligere landsbrugsarealer, der ikke for nylig har været i omdrift. Der er også en del arealer, der er bortforpagtet til ekstensivt landbrug, eller drives som skov. Den primære målsætning for arealerne er anvendelsen til militære uddannelsesformål. Dernæst prioriteres naturbeskyttelse, herunder konvertering til mere naturnær skovdrift. Endeligt gælder, at Forsvarsministeriets arealer åbnes for publikum, når dette kan forenes med de

militære og naturmæssige målsætninger. For langsigtet at kunne tilgodese de forskellige interesser, der er tilknyttet terrænerne, er det helt afgørende at sikre en effektiv og målrettet planlægning, hvilket er en høj prioritet hos Forsvarsministeriet.

Fælles for skydeterrænerne er, at de danner grundlag for øvelser med forskellige våbentyper og skarp ammunition i terræn. Publikum har derfor under normale omstændigheder ikke adgang med undtagelse af specielle lejligheder, herunder f.eks. guidede ture. På Halk Skydeterræn er der dog adgang for offentligheden udenfor tidspunkter, hvor terrænet bliver brugt til øvelser.

Dyr og menneskers færden langs kysten giver dynamik i klitterne.

2.1 Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner

Siden 1991 er der udarbejdet drifts- og plejeplaner for Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner med henblik på at sikre mulighederne for den nødvendige uddannelse og træning af enheder under så realistiske forhold som muligt og samtidig tilgodese hensynet til naturbeskyttelse og publikums rekreative interesser. Der foreligger i dag 47 gældende drifts- og plejeplaner.

Drifts- og plejeplanerne udarbejdes af Forsvarsministeriet og er et af de vigtige redskaber til at implementere Forsvarsministeriets Miljø- og Naturstrategi 2012-2015 (Forsvarsministeriet, 2012) og til at gennemføre en arealforvaltning, der sikrer de mange interesser, der knytter sig til militære terræner.

Det er med nærværende plan sikret, at eksisterende lovmæssige bindinger er overholdt. Ved nye væsentlige bindinger kan planerne tilpasses, eventuelt via et tillæg. Mindre ændringer, særligt af militær interesse, kan gennemføres uden tillæg. Planerne udarbejdes i henhold til Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle retningslinjer for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner (FBE, 2011).

Drifts- og plejeplanerne omhandler i princippet alle forhold, der knytter sig til forvaltningen af Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner. Støjforhold fra militære aktiviteter behandles dog ikke i planerne, men henhører under særlig regulering (Miljø- og Fødevarerministeriet, 2015).

2.1.1 Formål og målgruppe

Formålet med drifts- og plejeplanerne er at sikre et for Forsvarsministeriet bindende dokument, der

- beskriver de militære, naturbeskyttelses- og publikumsmæssige målsætninger, der knytter sig til terrænerne,
- fremlægger en status for terrænernes naturværdier og anvendelse,
- foretager en analyse af, hvordan målsætningerne bedst tilgodeses og forenes,
- opstiller visioner for den langsigtede udvikling af ter-

rænerne,

- fastlægger generelle modeller og konkrete aktiviteter for forvaltningen i planperioden,
- sikrer ejerskab blandt såvel interne som eksterne bidragydere gennem inddragelse i tilblivelsesprocessen.

De primære modtagere af drifts- og plejeplanerne er den til enhver tid driftsansvarlige myndighed hos Forsvarsministeriet samt de militære brugere. Hertil kommer civile myndigheder, frem for alt kommunerne, som med drifts- og plejeplanen opnår et solidt og veldokumenteret udgangspunkt for administrationen af lovgivning på terrænerne - særligt lovgivning om planlægning, miljømål, naturbeskyttelse og vandløb. Endelig er planerne rettet mod offentligheden, herunder ikke mindst lokale interessenter, der ønsker at anvende terrænerne til rekreative formål.

2.1.2 Indhold

Drifts- og plejeplanerne er udarbejdet, så de bliver så operationelle som muligt. De beskrivende afsnit refererer fortrinsvis til allerede publiceret eller på anden måde tilgængelig information, f.eks. tidligere drifts- og plejeplaner, der ofte rummer en større mængde værdifuld dokumentation. Samtidig er det hensigten, at planerne, for at bevare størst mulig aktualitet, ikke beskriver forskrifter og målsætninger, der er stærkt foranderlige. Dette gælder ikke mindst de militære målsætninger, der har vist sig at kunne ændres over kort tid. Drifts- og plejeplanerne refererer under normale omstændigheder til de strateginotater, som Forsvarsministeriets underliggende myndigheder udarbejder og løbende reviderer for alle Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner.

Drifts- og plejeplanerne er den ramme, der skal sikre, at målsætninger og aktiviteter på det enkelte terræn samordnes med den konkrete indsats på naturbeskyttelsesområdet.

Konkrete projekter skal formuleres separat og i hvert enkelt tilfælde vurderes og behandles ved den til enhver tid relevante myndighed. Se desuden afsnit 2.1.7.

Drifts- og plejeplanerne følger en kapitelstruktur, hvor målsætningerne vægtes højt, således at disse på bag-

grund af et analyseafsnit nemt og overskueligt kan omsættes til egentlige aktiviteter. En gennemgående struktur i planerne er opdeling i følgende tre prioriteringer:

1. Militæranvendelse: Uddannelse og træning af personel og udvikling af materiel.
2. Naturbeskyttelse: Bevarelse og genskabelse af naturværdier. Herunder behandles fortidsminder.
3. Publikumshensyn: Adgang, information og formidling.

2.1.3 Revision, ændringer og tillæg

Opdatering og revision af drifts- og plejeplanerne foregår således, at den nye plan træder i kraft senest, når planperioden for den eksisterende plan udløber. Der kan dog blive tale om, at planerne revideres halvvejs i planperioden. Revisionen består i en evaluering af den foregående planlægning og indsats samt en opdatering af status, herunder også eventuel opdatering af lovmæssige krav. På grundlag heraf indstilles eller videreføres eksisterende aktiviteter, ligesom der kan gennemføres nye. Revisionen består desuden af opdatering af kortmateriale.

Ændringer i planer, der ikke umiddelbart forestår revision, kan gennemføres af Forsvarsministeriet efter behørig inddragelse af eksterne parter, herunder civile myndigheder. Ligeledes kan der udarbejdes tillæg for specifikke, afgrænsede temaer.

2.1.4 Planproces

Revision og udarbejdelse af drifts- og plejeplanerne indebærer en række faser: igangsættelse, indsamling af data og materiale, formulering, høring, beslutning og publicering og endelig implementering. Interne brugere og eksterne bidragsydere inddrages via høring og konsultation med henblik på identificering af forslag og ønsker til planlægningen samt indsamling af relevante data fra forskningsinstitutioner, myndigheder, nabolodsejere og interesseorganisationer. Inddragelsen sker dels formelt og dels uformelt. Ansvar for planprocessen, der er nærmere beskrevet i Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle retningslinjer for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner (FBE, 2011), påhviler Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

2.1.5 Planperiode

Planperioden for drifts- og plejeplanerne er fastsat til 15 år, og konkrete plandispositioner tilrettelægges indenfor denne tidsramme. Der kan for nogle aktiviteter være tale om en kortere implementeringsfrist, hvilket vil fremgå af aktivitetsskemaet.

2.1.6 Virkning, retsgrundlag og myndighedsinddragelse

Drifts- og plejeplanerne er ikke juridisk bindende, og en række af de aktiviteter, planerne beskriver, kræver dispensation og/eller tilladelse mv. i henhold til dansk lovgivning, herunder lovgivning, der er en udmøntning af internationale direktiver mv. Dog udgør nærværende plan den lovpligtige Natura 2000 handleplan for den del af Natura 2000 området, der omfatter Halk Skydeterræn. Ved inddragelse af interessenter i tilbvlivesprocessen har Forsvarsministeriet dog en berettiget forventning om, at myndighedsbehandlingen af sådanne dispositioner vil ske med udgangspunkt i drifts- og plejeplanen og dermed smidigt og hurtigt. Tilsvarende ønskes det, at planerne kan blive en platform for samarbejde mellem Forsvarsministeriet og lokalsamfundet og bidrage til gensidig forståelse for terrænernes drift, pleje og flersidige anvendelse.

2.1.7 Relation til lovgivning

Forsvarsministeriets drifts- og plejeplaner beskriver ikke de lovmæssige bindinger, der har betydning for det enkelte terræn, herunder de konkrete forhold, der gælder i form af f.eks. udpegning af beskyttede naturtyper (naturbeskyttelsesloven), fredskov (skovloven) og fortidsminder (museumsloven). Lovene er indarbejdet i Forsvarsministeriets egne bestemmelser, der ligger til grund for drifts- og plejeplanerne. Vurderingen af krav om myndighedsbehandlinger af drifts- og plejetiltag, projekter, anlæg mv. er en fast etableret del af Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses sagsbehandling, hvormed indholdet af de enkelte forskrifter ikke behøver en nærmere beskrivelse i drifts- og plejeplanerne. Eksempler på projekter, der kræver myndighedsbehandling, er opstilling af faste og midlertidige anlæg, etablering af nye beplantninger, rydning af eksisterende beplantninger, deponi af materialer til vejvedligehold mv.

Mange terræner er omfattet af Natura 2000-planer, der er vedtaget nationalt. Nærværende drifts- og plejeplan udgør den handleplan, som udmønter den nationale Natura 2000-plan for området omfattet af Halk Skydeterræn. Forsvarsministeren træffer bl.a. gennem drift- og plejeplanerne passende foranstaltninger med henblik på at undgå forringelse af beskyttede naturtyper og levesteder for arter på arealer, der er udpeget som internationale naturbeskyttelsesområder. Forsvarsministeren træffer desuden passende foranstaltninger med henblik på at undgå forstyrrelse af de arter, for hvilke områderne er udpeget, for så vidt disse forstyrrelser har betydelige

konsekvenser for opnåelse af bevaringsmålsætningen for de beskyttede arter.

Derudover beskriver de landsdækkende statslige vand-områdeplaner hvilken indsats og hvilke virkemidler, der skal til for at sikre et godt vandmiljø i området, og udgør desuden grundlaget for opstilling af mål for, hvordan miljøtilstanden skal være i områdets søer, vandløb, kystvande og grundvand. Forsvarsministeriet bidrager med virkemidlerne, hvor det er relevant (f.eks. ændre vedligeholdelse eller restaurere vandløb, etablere nye vådområder og udlægge randzoner).

Kørespor på skydeterrænets østlige del.

2.1.8 Relation til generelle retningslinjer

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har primo 2011 udarbejdet 7 bestemmelser, der fungerer som generelle retningslinjer for f.eks. skovdrift, drift og pleje af landbrugsarealer og lysåbne naturarealer samt forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter (FBE, 2011). Disse retningslinjer udgør rammen for forvaltningen på det enkelte terræn, og de er således direkte retningsgivende for drifts- og plejeplanerne. Det sker fortrinsvis gennem nærværende plans kapitel 5 og Bilag 9.2, hvor der opstilles modeller for den konkrete implementering af planen, og hvor der er en mere specifik reference til bestemmelserne.

2.1.9 Relation til Forsvarsministeriets strateginotater

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har siden 2009 i samarbejde med de operative kommandoer og Hjemmeværnskommandoen udarbejdet strateginotater for samtlige terræner og opdaterer disse en gang årligt. Formålet med strateginotaterne er at beskrive de nuværende militære forhold på alle Forsvarsministeriets skyde- og øvelsестerræner samt ønsker til anvendelse af områderne i en 25-årig tidshorisont. Desuden behandler notaterne Forsvarsministeriets forventninger til de fremadrettede brugsmønstre for områderne. Strateginotaterne danner grundlaget for målbeskrivelsen af de militære interesser i udarbejdelsen af drifts- og plejeplanerne.

2.1.10 Konkret implementering

Drifts- og plejeplanerne vil i kraft af deres relativt lange gyldighedsperiode kun vanskeligt kunne anvendes som et iværksættelsesdokument til direkte dag-til-dag-implementering af konkret forvaltning.

Den myndighed, der til enhver tid har ansvaret for den specifikke implementering af drifts- og plejeplanerne, omsætter planens aktivitetsoversigter til konkrete tiltag på det enkelte terræn og har desuden ansvaret for, at den enkelte aktivitet til enhver tid er i overensstemmelse med gældende lovgivning. Ved eventuel tvivl om, hvorvidt en given aktivitet kan gennemføres lovligt, skal dette altid afklares i samarbejde med Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse.

2.2 Konkret om drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn

Halk Skydeterræn ligger ud til Lillebælt ca. 12 km sydøst for Haderslev by i Haderslev Kommune og er ca. 35,7 ha. Terrænet er lejet af I/S Halk Søndermade og afgræsses af lodsejerlaugets kvæg. Terrænet anvendes til skyde- og sprængningsøvelser. På terrænet findes en 600 meter bane til håndvåben med en målgrav og 8 standpladser. Der findes desuden en feltskydebane med 6 standpladser. Derudover findes der en mandskabsbarak til 100 personer, toiletbygning, skiveskur og en ballon/lysmast til markering, når terrænet bruges til øvelser. Når terrænet ikke bruges til øvelser, er der offentlig adgang. Ved nærværende plans ikrafttræden benyttes terrænet mindre end tidligere til militær øvelsesbrug, men der er en forventning om, at behovet for terrænet vil blive øget i fremtiden. Terrænet benyttes af enheder fra Hæren og Hjemmeværnet, samt politi og civile skytteforeninger. Terrænet må ikke anvendes som øvelsестerræn.

Halk Skydeterræn ejes af I/S Halk Søndermade.

Figur 2-1: Halk Skydeterræn, Brunbjerg 74B, 6100 Haderslev.

2.2.1 Ny drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn 2017-2031

Udarbejdelse af nærværende drifts- og plejeplan er påbegyndt i 2016 og har inddraget en række interne og

eksterne interesseparter. Processen er afsluttet i 2017 og har blandt andet haft den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando, 2000) som et særligt betydende grundlag. Drifts- og plejeplanen udgør den handleplan, som udmønter den nationale Natura 2000-plan for området omfattet af Halk Skydeterræn.

I forbindelse med udarbejdelse af planen er der foretaget indsamling af data og materiale for at evaluere den drift, der har været på terrænet i løbet af den foregående drifts- og plejeplanperiode. Der er ikke udført nye botaniske registreringer eller nye registreringer af dyrelivet på skydeterrænet, udover hvad der er observeret ved de øvrige besigtigelser.

Der har været afholdt et indledende møde med de militære brugere af terrænet i september 2016. På mødet blev en række ønsker til terrænets udvikling gennemgået. Efterfølgende er der med udgangspunkt i de militære målsætninger foretaget en afvejning af ønsker og behov for udviklingen af terrænet. Planen har været sendt i intern høring i december 2016 og i ekstern høring i februar 2017.

Dele af skydebanen på skydeterrænets vestlige del.

Målgraven på terrænets vestlige del, hvor der er risiko for at strandtudse falder i.

Langs kysten ind imod Noret er bølgepåvirkningerne mindre end på ydersiden af terrænet .

3. MÅLSÆTNINGER

Dette kapitel beskriver målsætningen for Halk Skydeterræn på kort og lang sigt. Kort- og langsigtede målsætninger har fungeret som et arbejdsredskab under drifts- og plejeplanens udarbejdelse og er bestemmende for den fremtidige drift og pleje af terrænet.

3.1 Forsvarsministeriets generelle drifts- og plejemålsætninger

Målsætningen for driften af Forsvarsministeriets arealer er sammensat af mål for henholdsvis militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn. Disse forskelligartede mål er formuleret og prioriteret i drifts- og plejemålsætningerne for de enkelte terræner og på grundlag af Forsvarsministeriets generelle retningslinjer udmøntet i en række kortsigtede drifts- og plejemålsætninger for de enkelte delarealer.

Målene opdeles i strategiske, taktiske og operationelle mål. De strategiske mål er langsigtede, mens både de taktiske og operationelle mål skal søges opfyldt indenfor planperioden. Målene er indbyrdes forbundet fra det overordnede og langsigtede til det konkrete og kortsigtede.

3.1.1 Militær anvendelse

Arealerne på Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterrener anvendes primært af ministeriets egne enheder til uddannelsesmæssig brug. Desuden bliver arealerne anvendt af totalforsvarets øvrige myndigheder, politiet og lignende. Arealerne skal fremstå så varierede som muligt, så de over tid indeholder de terræntyper, der først og fremmest er behov for til militære uddannelser.

3.1.2 Naturbeskyttelse

Forsvarsministeriets arealer udgør i kraft af mange års ekstensiv drift og målrettet naturpleje nogle af de mest værdifulde naturområder i Danmark. Mange terræner er helt eller delvist udpeget som naturarealer af international betydning med krav om en aktiv indsats for at sikre

gunstig bevaringsstatus for særligt udpegede naturtyper og arter (såkaldte Natura 2000 områder, i alt ca. 17.000 ha). Dette kan ske igennem en indsats mod f.eks. næringsstofberigelse, tilgroning, uhensigtsmæssig hydrologi og invasive arter. Indsatsen beskrevet i nærværende drifts- og plejeplan udgør den handleplan, som udmønter den nationale Natura 2000 plan. Hertil kommer, at der på alle terræner potentielt forekommer arter, der kræver særlig beskyttelse, f.eks. odder, flagermus, visse krybdyr og padder samt insekter. Yngle- og rasteadsler for dyr og planter omfattet af Habitatdirektivets Bilag IV (EU, 1992) er endvidere beskyttede ifølge naturbeskyttelseslovens § 29 a og § 30, stk. 2.

Ifølge vejledningen til naturbeskyttelsesloven forudsættes, "at de statslige arealforvaltende myndigheder løbende træffer de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i en rimelig stand". Det er en generel målsætning, at Forsvarsministeriet aktivt bidrager til sikring af naturværdierne på de naturarealer, der er beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3. Forsvarsministeriets arealer rummer ydermere andre væsentlige samfundsmæssige værdier i form af bl.a. kulturminde, som skal beskyttes.

3.1.3 Publikumshensyn

Hovedparten af Forsvarsministeriets arealer er tilgængelige for civilt publikum, når arealerne ikke anvendes til militær uddannelse og øvelser, for såvel organiseret som uorganiseret brug jævnfør (Forsvarsministeriet, 2002). De skal derfor tilbyde publikum gode oplevelser i forbindelse med såvel organiseret som uorganiseret brug. Publikums adgang skal kanaliseres hensigtsmæs-

sigt i forhold til militære aktiviteter og faciliteter samt kulturminde, naturområder og arter, der kræver særlig beskyttelse mod forstyrrelser. Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for publikum af hensyn til sikkerhed (FBE, 2011).

3.2 Konkrete drifts- og plejemålsætninger for Halk Skydeterræn

Målene opstilles skematisk for at lette overskueligheden og støtte både den løbende og den afsluttende evaluering af planen. Strukturen lægger op til opfyldelse af Forsvarsministeriets generelle beslutning om at sikre evaluering af drifts- og plejeindsatsen, jf. Bilag 5 til FBEBEST 610-6 (FBE, 2011a), og bestemmelserne i Miljø- og energistrategi (Forsvarsministeriet, 2016), samt som en opfølgning på Forsvarsministeriets Miljø- og naturstrategi fra 2012-2015 (Forsvarsministeriet,

2012). Af Forsvarsministeriets Miljø- og naturstrategi (Forsvarsministeriet, 2012) fremgår det blandt andet, at udarbejdelse af langsigtede drifts- og plejeplaner er et af de redskaber, som Forsvarsministeriet anvender for at sikre de fremtidige uddannelsesmæssige muligheder på arealerne, samtidig med at der tages nødvendige hensyn til naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Strategien fastlægger desuden en række målsætninger for ekstensivering af drift, international naturbeskyttelse samt rekreativ brug, formidling og dialog.

Målsætningen for Halk Skydeområde fremgår af de følgende afsnit.

Drifts- og plejemålsætningerne for Halk Skydeterræn følger den overordnede struktur - henholdsvis militær anvendelse, naturbeskyttelse og publikumshensyn.

3.2.1 Militær anvendelse

Strategisk	Taktisk	Operationelt
Halk Skydeterræn skal opfylde Forsvarsministeriets behov for uddannelsesaktiviteter. Terrænet er en ubetinget nødvendighed for Hjemmeværnets aktiviteter i det sydlige Jylland og Fyn og nødvendig for at dække Hærens og Flyvevåbnets behov i det sydlige Jylland Med henblik på at opnå de bedst mulige uddannelsesresultater skal terrænets nuværende struktur bevares.	Terrænet anvendes i forbindelse med skydeuddannelse. Med henblik på også fremover at tilgodebrugsbehovet skal de nuværende betingelser samt anvendelse fastholdes.	Det sikres ved fortsat afgræsning, at skydeterrænets nuværende anvendelsesmuligheder fastholdes.

3.2.2 Naturbeskyttelse

Målene for naturbeskyttelse er blandt andet affødt af Natura 2000-planens bindende målsætning for udvalgte naturtyper og arter (Miljøministeriet, 2011). Desuden er opstillet mål for en række øvrige naturtyper og arter.

Strategisk	Taktisk	Operationelt
Den planlagte drifts- og plejeindsats skal være i overensstemmelse med Natura 2000-planlægningen. Naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget skal have gunstig bevaringsstatus.	Drifts- og plejeindsatsen udarbejdes med udgangspunkt i Natura 2000-planen for Natura 2000-område nr. 112 Lillebælt. Jordrugende ynglefugle på udpegningsgrundlaget (klyde, dværgterne, fjordterne og havterne) søges sikret bedre ynglemuligheder igennem en formindskelse af forstyrrelser. Rørhøg og havørn sikres bedre fourageringsmuligheder igennem tilstedeværelse af flere rastende og ynglende fugle på Halk Skydeterræn. Prædation fra ræv, mårhund og mink på jordrugende fuglearter afværges i videst muligt omfang. Da Halk Skydeterræn har en lang afgrænsning i forhold til terrænets størrelse kan påvirkningen fra naboarealer påvirke terrænets sårbare habitatnaturtyper i betydelig grad.	Habitatnaturtyperne på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område nr. 112 (strandeng, surt overdrev, grå/grøn klit) afgræsses sammen med arealerne umiddelbart nord for terrænet. Ynglefugle sikres imod forstyrrelser ved at lukke for adgang for en del af terrænet for publikum imellem 15. marts og 15. juli. Løse hunde forbydes adgang til skydeterrænet. Ved erkendelse af ræv, mårhund og mink iværksættes bekæmpelse på hele terrænet Den invasive art rynket rose bekæmpes overalt på terrænet, hvor den træffes. Påvirkninger fra naboarealer i forhold til overfladevand og invasive arter forsøges begrænset i dialog med naboer.
Drifts- og plejeindsatsen skal understøtte raste- og levesteder for arter på Habitatdirektivets Bilag VI.	Ved gennemførelse af drifts- og plejetiltag vil der blive indarbejdet foranstaltninger for at sikre, at den økologiske funktionalitet af eventuelle yngle- og rasteområder for Bilag IV-arter på terrænet ikke påvirkes negativt.	Potentielle leve- og rastesteder for markfirben, strandtudse og grønbroget tudse, skal sikres igennem hensigtsmæssig drift- og pleje. Padder hindres adgang til målskjul.
Indenfor rammerne af den militære brug af terrænet skal det generelt søges at understøtte en mangfoldig natur.	Tilstanden af de beskyttede naturtyper (strandeng og overdrev) skal bevares eller forbedres. Samlet søges antallet af plantearter karakteristisk for overdrev og strandeng forøget. Naturtyper og arter sikres generelt gennem en langsigtet bekæmpelse af invasive arter.	Det sikres, at de beskyttede naturtyper fortsat afgræsses. Den invasive art rynket rose bekæmpes overalt på terrænet, hvor den træffes.

3.2.3 Publikumshensyn

Strategisk	Taktisk	Operationelt
Halk Skydeterræn skal fortsat kunne danne rammen for publikums rekreative brug under hensyn til øvelsesaktiviteterne og naturbeskyttelsesinteresserne.	Publikumsadgangen begrænses på en del af øvelsesterrænet i fuglenes yngletid (15. marts og 15. juli). Publikum har ikke adgang til terrænet ved militære øvelser.	Der udarbejdes publikumsfolder, og informationstavlen revideres og flyttes til indgangen af terrænet. Der opsættes informationstavle og markering af areal med adgangsforbud i fuglenes yngletid. Forbud mod løse hunde håndhæves særligt i fuglenes yngletid.

Strandmandstro ses flere steder på Rævshalen, der forbinder den østlige og vestlige del af skydeterrænet.

4. STATUS

Dette kapitel giver en status for forholdene på Halk Skydeterræn ved planperiodens start. Status indeholder en beskrivelse af ejendomsforhold, militære aktiviteter, arealanvendelse, naturværdier og publikumshåndtering. Hele terrænet er udpeget som Natura 2000-område, og dette beskrives ligeledes.

Udarbejdelse af statusafsnittet i denne drifts- og plejeplan bygger på et bredt grundlag af data og information, herunder oplysninger fra den tidligere drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando, 2000) samt tillæg til drifts- og plejeplan 2012-2015 (FBE, 2012), Danmarks Miljøportal, Miljøministeriets MiljøGIS, Natura 2000-planen med basisanalyse og den gældende vandområdeplan. Hertil kommer information fra græsningslauget, lokale ressourcepersoner og institutioner. Der henvises i øvrigt til Forsvarsministeriets hjemmeside for oplysninger om Forsvarsministeriets naturforvaltning.

4.1 Historie

Forsvarsministeriet har lejet skydeterrænet af græsningslauget I/S Søndermade siden 1923, og terrænet har i hele perioden været anvendt som skydeterræn. I begyndelsen af lejeperioden (1923-1964) har forsvaret etableret diverse anlæg, herunder betondækninger, opstillinger til luftmålsskydning, feltskydebane, skiveskur og opholdsskur. Flere af disse anlæg er beliggende indenfor IPA område (Intensivt Plejet område) og behandles ikke nærmere i denne plan.

Halk Skydeterræn hører ind under Kompetancecenter Danmark (KCDK), som holder til i Oksbøl. Den daglige drift varetages af personel fra Oksbøl.

Driften af Halk Skydeterræn foretages i dialog med græsningslauget.

4.2 Landskab og geologi

Halk Skydeterræn er ca. 35 ha og består af strandenge og overdrev, der omkranser en lagune "Noret". Det smalleste sted imellem Lillebælt og Noret er en smal landtange kaldet Rævshalen. Vest for Rævshalen findes marine aflejringer, imens den østlige del hovedsagelig består af smeltevandssand og -grus. Terrænet er landskabeligt interessant på grund af sit markante krumoddekompleks, der er et af de største i den sydlige del af Jylland. Endvidere kan ses de geologiske fænomener nedbrydningskyst, materialevandring og udligningskyst indenfor terrænets afgrænsning. Terrænet er udpeget som værdifuldt geologisk interesseområde (Naturstyrelsen, 2016a) og det er derfor vigtigt, at de naturlige kystdynamiske processer kan forløbe frit, så profilet holdes åbent, og forlandsdannelserne fortsat kan udvikle sig.

Nedbrydningskyst på den nordøstlige del af terrænet, hvor havet konstant eroderer skrænten. Skrænten bruges jævnligt af drageflyvere (paraglidere).

4.3 Ejendomsoversigt og kortgrundlag

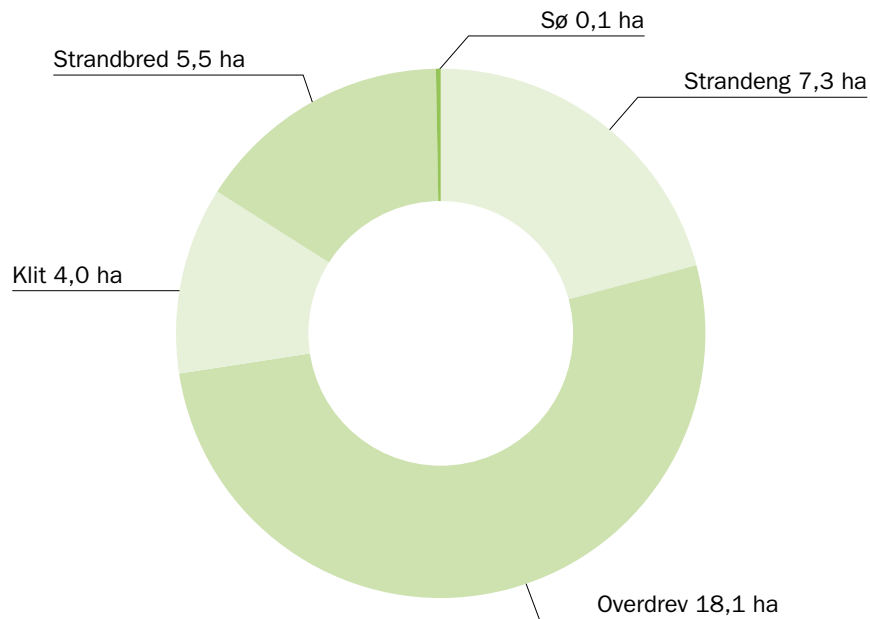
4.3.1 Terrænet og dets inddeling

Halk Skydeterræn er omfattet af én afdeling. Som grundlag for planlægningen af drift og pleje er afdelingen inddelt i en række litra, dvs. driftsenheder, der er ensartede med hensyn til terræn, naturtype, vækstforhold og anvendelse. Minimumsstørrelsen for en litra er som hovedregel for ubevoksede arealer ca. 1 ha. Markante, mindre bevoksninger eller andre arealer (herunder lavbundsarealer), der ikke ønskes adskilt som selvstændig litra f.eks. på grund af størrelsen, men alligevel ønskes markeret på kortet, er indtegnet med prikket linje på kortene.

Den registrering af naturtyper, som er vist på grundkortet (Kortbilag 1), modsvarer den vejledende registrering af beskyttet natur, herunder overdrev, strandeng og søer, som var gældende ved denne plans udarbejdelse. De beskyttede naturtyper er beskrevet i afsnit 4.5.4.

4.3.2 Arealfordeling

Arealfordelingen af naturtyper på Halk Skydeterræn på tidspunktet for opstart af planlægningsarbejdet (2016) fremgår af Figur 4-1. Det fremgår af figuren, at overdrev og strandeng udgør hovedparten af arealet, men at klit og strandbred også udgør betydelige elementer på terrænet.

Figur 4-1: Overordnet arealfordeling af naturtyper på Halk Skydeterræn. Kilde: Grundkort, kortbilag 1.

4.3.3 Naboforhold

Halk Skydeterræn grænser imod nordøst op til dyrkede landbrugsarealer og imod syd, vest og øst afgrænses terrænet af Lillebælt. Imod nordvest grænser terrænet op til strandeng, der også ejes af I/S Søndermade, og hvor kreaturerne også græsser.

4.3.4 Kortmaterialer

På grundlag af luftfotos, markgennemgang, matrikelkort og tidligere kort er der udarbejdet 2 kort til denne drifts- og plejeplan.

- Grundkort (Kortbilag 1).
- Aktivitetskort (Kortbilag 2).

4.3.4.1 Grundkort, kortbilag 1

Grundkortet viser status for arealanvendelsen på tidspunktet for opstart af planlægningsarbejdet (2016). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortet anvendes som grundlag for aktivitetskortet, samt for eventuelle temakort, der udarbejdes i tilknytning til planen.

4.3.4.2 Aktivitetskort, kortbilag 2

Aktivitetskortet er en grafisk illustration af de fremtidige forskrifter og retningslinjer beskrevet som aktiviteter i drifts- og plejeplanen. Systematikken er her, at der med farver og særlige signaturer angives de områder, hvor der gennemføres særlige aktiviteter og plejeforanstaltninger. En homogen farve angiver aktiviteter, der er tilbagevendende, f.eks. bekæmpelse af invasive arter, slåninger og afgræsning, mens skravering angiver engangsindgreb (projekter). I visse tilfælde, f.eks. ved aktiviteter med meget begrænset arealudbredelse, eller hvor aktiviteten dækker hele skydeterrænet, er tiltagene udeladt af det trykte kort.

4.4 Militær anvendelse

Halk Skydeterræn anvendes udelukkende som skydeterræn til uddannelse på håndskydevåben, tungt maskingevær, ildmarkering og sprængning i jord, fri luft, beton, træ og jern. På terrænet findes skydeanlæg med målgrav, dækningsgrav, standpladser og køresport hertil. I lejrområdet (IPA) findes opholdsrum mv. til soldater.

4.5 Naturbeskyttelse

Der er store naturmæssige værdier på Halk Skydeterræn på trods af terrænets beskedne størrelse. Hele terrænet

bortset fra strandbredden er registreret som beskyttet natur jævnfør naturbeskyttelseslovens § 3 (overdrev, strandeng og sø). Endvidere indgår hele Halk Skydeterræn i Natura 2000 område nr. 112 Lillebælt, der består af habitatområde H96 og fuglebeskyttelsesområde F47. Halk Skydeterræn udgør med sine 35,7 ha kun en mindre del af det 35.043 ha store Natura 2000-område, hvoraf ca. 28.000 ha består af hav, og ca. 7.000 ha består af landområder.

Specielt overdrevsarealerne er særligt opmærksomhedskrævende, da de på grund af den mangeårige afgræsning har mange karakteristiske plantearter for sure overdrev blandt andet tusindvis af opret kobjælde og en mindre bestand af den sjældne og fredede orkidé salep-gøgeurt.

Halk Skydeterræn udgør et vigtigt yngle- og rasteområde for flere af de arter, der er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området nr. 112 Lillebælt, herunder flere jordrugende arter.

Der gives i det følgende en status for naturværdierne på Halk Skydeterræn. Rækkefølgen af beskrivelserne følger beskyttelsesniveauet, således at naturværdier med det højeste beskyttelsesniveau beskrives først. Til slut beskrives øvrige temaer, herunder invasive arter.

4.5.1 Natura 2000-områder

Natura 2000 består af et netværk af internationale naturbeskyttelsesområder, som omfatter de såkaldte habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. Områderne er udpeget for at beskytte levesteder og rasteområder for fugle, bestemte beskyttede naturtyper samt beskyttede truede, sårbare og sjældne arter af planter og dyr.

Natura 2000-planerne er en samlet plan for, hvordan man sikrer eller genopretter en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, som områderne er udpeget for at beskytte. Natura 2000-planerne for 2016-21 er vedtaget i foråret 2016.

Der er en plan for hvert Natura 2000-område. Natura 2000-planen udarbejdes på grundlag af en basis-

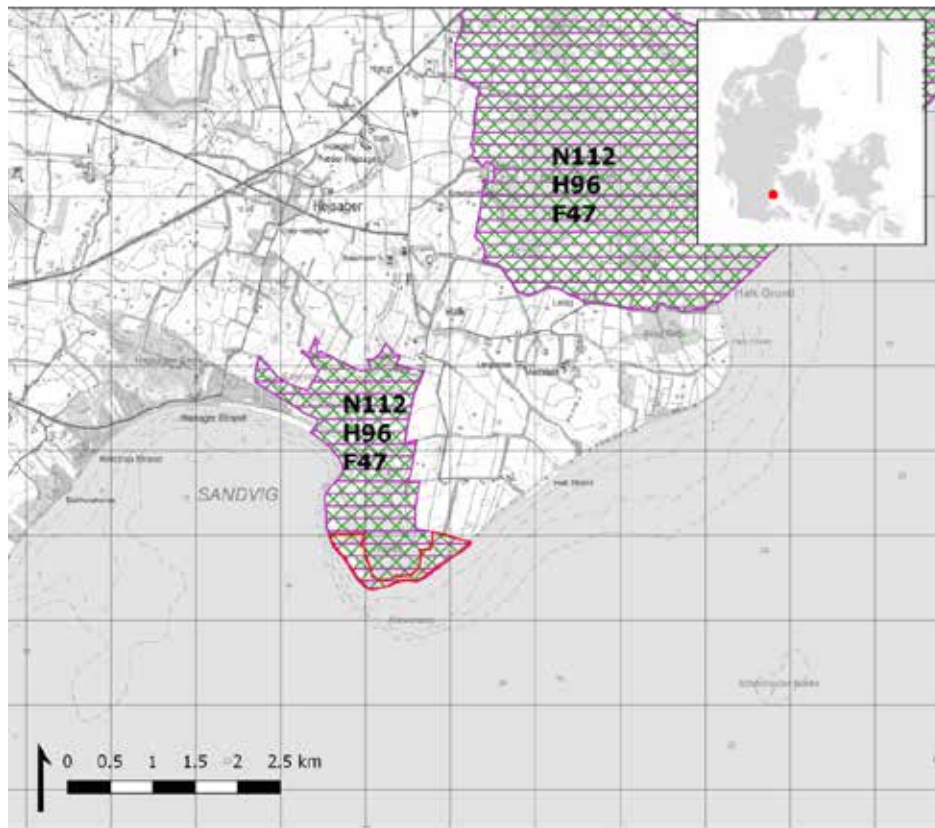
analyse, og planen opstiller et langsigtet mål for områdets natur og et indsatsprogram for en 6-årig periode (dog 12-årig for træbevoksede fredskovpligtige arealer). Basisanalysen indeholder bl.a. kortlægning af habitatnaturtyper og levesteder for arter, som områderne er udpeget for, samt vurdering af tilstand og foreløbig vurdering af trusler for områdets udpegningsgrundlag.

Efter den endelige vedtagelse af Natura 2000-planerne udarbejdes en handleplan for, hvordan indsatsen realiseres. Handleplanen beskriver den konkrete og lokale indsats i Natura 2000 områderne, og de overordnede bestemmelser for dette er fastlagt i miljømålsloven (Styrelsens for Vand- og Naturforvaltning, 2016). Miljømålsloven fastsætter som et overordnet mål, at naturtyper og arter, som Natura 2000 områderne er udpeget for, skal have en gunstig bevaringsstatus.

Natura 2000-planerne er bindende, således at alle myndigheder i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt skal lægge Natura 2000-planerne til grund. Offentlige lodsejere er bundet af planernes langsigtede målsætninger og kan vælge at gennemføre disse direkte i egne drifts- og plejeplaner.

Forsvarsministeriet forestår Natura 2000-planlægningen gennem drifts- og plejeplanerne. Drifts- og plejeindsatsen på Forsvarsministeriets terræner skal således tilpasses i henhold til Natura 2000-lovgivningen. Dette medfører blandt andet, at der i drifts- og plejeplanerne skal gennemføres passende foranstaltninger med henblik på at sikre gunstig bevaringsstatus for beskyttede naturtyper og levesteder for arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne. Nærværende plan udgør den lovpligtige Natura 2000-handleplan for den del af Natura 2000-området, der omfatter Halk Skydeterræn.

På baggrund af den foregående Natura 2000-plan er der tidligere udarbejdet et tillæg til drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn (FBE, 2012), hvor forhold vedrørende drift og pleje i perioden 2012-2015 er beskrevet.

Figur 4-2: Natura 2000-område nr. 112 (Lillebælt) og afgrænsningen af Halk Skydeterræn. Som det fremgår af kortet, er hele Halk Skydeterræn omfattet af Natura 2000-området.

I det følgende er der udarbejdet en kortfattet beskrivelse af det habitatområde (H96) og fuglebeskyttelsesområde (F47), som omfatter Halk Skydeterræn, og som derfor er relevante i forhold til driften af og naturplejen på terrænet. Til beskrivelser og vurdering af indsatsen anvendes som udgangspunkt den gældende Natura 2000-plan 2016-21 (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016a) med tilhørende basisanalyse (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016b) og Natura 2000-handleplanen for Lillebælt (Assens Kommune mfl., 2012).

4.5.1.1 Habitatområde H 96

Natura 2000-området Lillebælt har et areal på 35.043 ha, hvoraf ca. 80% består af hav. Havområdet udgøres af habitattyperne lavvandede bugter, sandbanker, rev, kystlaguner og mudder- og sandflader. Området indeholder desuden mange store og små kystlaguner, der typisk er opstået ved, at krumoddesystemer har afsnøret en del af havområdet. I tilknytning til krumodderne er der stedvis udviklet store strandengsarealer med naturlige

tidevandsrender. Kystlagunerne og strandengene indeholder et artsrigt plante- og dyreliv og udgør betydningsfulde overvintrings- og yngleområder for fugle. Et af de vigtigste er Halk Nor, der er væsentligt levested for flere sjældne fugle- og plantearter.

Den arealmæssigt vigtigste terrestriske naturtype i hele habitatområde H96 Lillebælt er strandeng (1330) efterfulgt af grå/grøn klit (2130) og rigkær (7230).

De mange vigtige og store forekomster af rigkær findes i kystområderne, som ofte er udviklet i tilknytning til strandengene. Rigkærene indeholder stedvis en meget artsrig vegetation. Desuden er der forekomster af bl.a. kalkoverdrev og sure overdrev.

I habitatområdets skove forekommer skovnaturtyperne bøg på mor, bøg på muld, ege-blandskov, skovbevokset tørvemose og elle- og askeskov (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016b).

Det meste af Halk Skydeterræn er kortlagt som habitatnaturtyper. Kun selve kyststrækningen – herunder området mellem Noret og Lillebælt – er ikke habitatnaturtyper. Der er på Halk Skydeterræn kortlagt ca. 23 ha habitatnaturtyper. Til trods for at Halk Skydeterræn arealmæssigt kun udgør en meget lille del af det samlede habitatområde, er området vigtigt, da det fungerer som yngle- og rasteområder for flere af fuglearterne på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet (se afsnit 4.5.1.2).

Af arter på udpegningsgrundlaget er der i 2006 og 2007 registreret stor vandsalamander og skæv vindelsnegl i området (NOVANA artsovervågning).

Skæv vindelsnegl forekommer både på fugtige og tørre lokaliteter. For de fugtige levesteders vedkommende er der ofte tale om fugtige enge og krat eller frodige rigkærenge med højt voksende arter af star. Hvad angår tørre lokaliteter, findes sneglen ofte nær havet, på græsbevoksede åbne arealer, men den kan også forekomme i det åbne landbrugsland i markhegn. Skæv vindelsnegl er som mange andre små snegle sårbar over for græsning, og det vil derfor hjælpe arten, at antallet af græssende dyr holdes lavt i områder, hvor sneglen forekommer. Nedsikring af vedplanter og beskæring af tagrør på de mest tilgroede steder vil sikre de lysåbne forhold, som sneglen trives under.

Stor vandsalamander yngler i vandhuller af varierende størrelse, og det er ikke ualmindeligt at finde den i vandhuller, der er mindre end 100 m². Arten er følsom over for forurening og overskygning af vandhullerne, ligesom tilstedeværelse af fisk kan have negative konsekvenser for artens ynglesucces. Arten er også afhængig af raste- og overvintringslokaliteter med gode skjulemuligheder i umiddelbar nærhed af vandhullerne.

Det vurderes, at plejen af naturtyperne generelt vil være til gavn for både skæv vindelsnegl og stor vandsalamander. Ingen af arterne anses derfor som afgørende i forhold til forvaltningen af arealerne på Halk Skydeterræn.

Udbredelse og tilstand af habitatnaturtyper på udpegningsgrundlaget for habitatområdet

De tre terrestriske naturtyper, der findes på Halk Skydeterræn, er henholdsvis surt overdrev (6230), strandeng (1330) og grå/grøn klit (2130). Den arealmæssigt dominerende naturtype på terrænet er surt overdrev. Se desuden Figur 4-3. De marine naturtyper omkring Halk Skydeterræn (lagune (1150), vadeblade (1140) og bugt (1160)) beskrives ikke nærmere, idet driften og naturplejen på arealet ikke vurderes at påvirke det marine miljø.

Naturtilstanden af hver enkelt habitatnaturtype er sammensat af et strukturindeks og et artsindeks, som sammenlagt giver en klassificering af naturtilstanden. Naturtilstanden er inddelt i fem klasser (I-V). Bevaringsstatus er en vurdering af, hvordan naturtypens eller artens tilstand vil være i fremtiden, såfremt der ikke sker ændringer i udnyttelsen, de negative påvirkninger eller forvaltningen i forhold til i dag, og der er således tale om en slags prognose for naturtypernes og arternes udviklingsretning. Prognosen inddeles i gunstig, ugunstig eller ukendt. Kun naturtilstand I og II opfylder kravet om gunstig bevaringsstatus. De terrestriske naturtyper er senest kortlagt i perioden 2010- 2011 (suppleret 2012-2014). Alle de tre terrestriske naturtyper på Halk Skydeterræn har god (klasse II) naturtilstand og dermed gunstig bevaringsstatus (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016).

Surt overdrev er prioriteret habitattype og omfatter næringsfattig, moderat artsrig, sluttet urtedomineret vegetation på tør til fugtig bund og lav til moderat pH (Fredshavn et al., 2011). Vegetationen danner ofte sammenhængende grønsvær, der er domineret af flerårige arter, inklusive krat eller buske, men dog uden områder domineret af dværgbuske. Naturtypen kan være væsentligt levested for bl.a. sjældne orkidéer. På Halk Skydeterræn er bl.a. registreret arten salep-gøgeurt. Der er surt overdrev i det bakkede terræn mod øst samt langs kysten mod vest. Overdrevet er tættest græsset på den østlige del. Sur overdrev på Halk Skydeterræn er tilstandsvurderet med en god naturtilstand (tilstands-klasse II). I den tidligere vurdering (kortlagt perioden 2004-2006 og suppleret 2007-2009) blev det østlige

overdrev vurderet i moderat naturtilstand (III), overdrevet på skråningen mod Noret blev vurderet til høj naturtilstand (I), mens overdrevet langs kysten mod vest blev vurderet til god naturtilstand (II). Forskellen skyldes

primært justerede retningslinjer for registreringen. Men det vurderes også, at variationerne i græsningstryk over årene kan have betydning.

Det sure overdrev er enkelte steder med hedelyng – her på skrænten ind imod Noret.

Strandenge omfatter plantesamfund, som jævnligt oversvømmes af havet, f.eks. ved vinterstorme, samt tilsvarende vegetation af salttålende græsser og urter ved kysten, selvom der ikke forekommer oversvømmelse. Naturtypen findes langs kyster, der er beskyttet mod væsentlig bølgepåvirkning og deraf følgende ero-

sion (Naturstyrelsen, 2010). Strandengsarealet på Halk Skydeterræn er tilstandsvurderet med en naturtilstand i klasse II, det vil sige i god naturtilstand. Strandengsarealet forekommer primært i den vestlige del af terrænet mellem Noret og det sure overdrev. Kun en lille del af det samlede strandengsareal, som fortsætter mod

nord inden for samme indhegning som resten af skydeterrænet, er del af skydeterrænet. Der er desuden et mindre strandengsområde mod øst mellem Noret og det sure overdrev. Det østlige område er tættest græsset. I den tidligere vurdering (kortlagt perioden 2004-2006, suppleret 2007-2009) blev det lille strandengsareal mod

øst vurderet at have god naturtilstand (II), mens det større vestlige areal blev vurderet til høj naturtilstand (I). Forskellen skyldes primært justerede retningslinjer for registreringen. Men det vurderes også, at variationerne i græsningstryk over årene kan have betydning.

På strandengen ses et veludviklet afvandingsystem med tidvist vandfyldte loer.

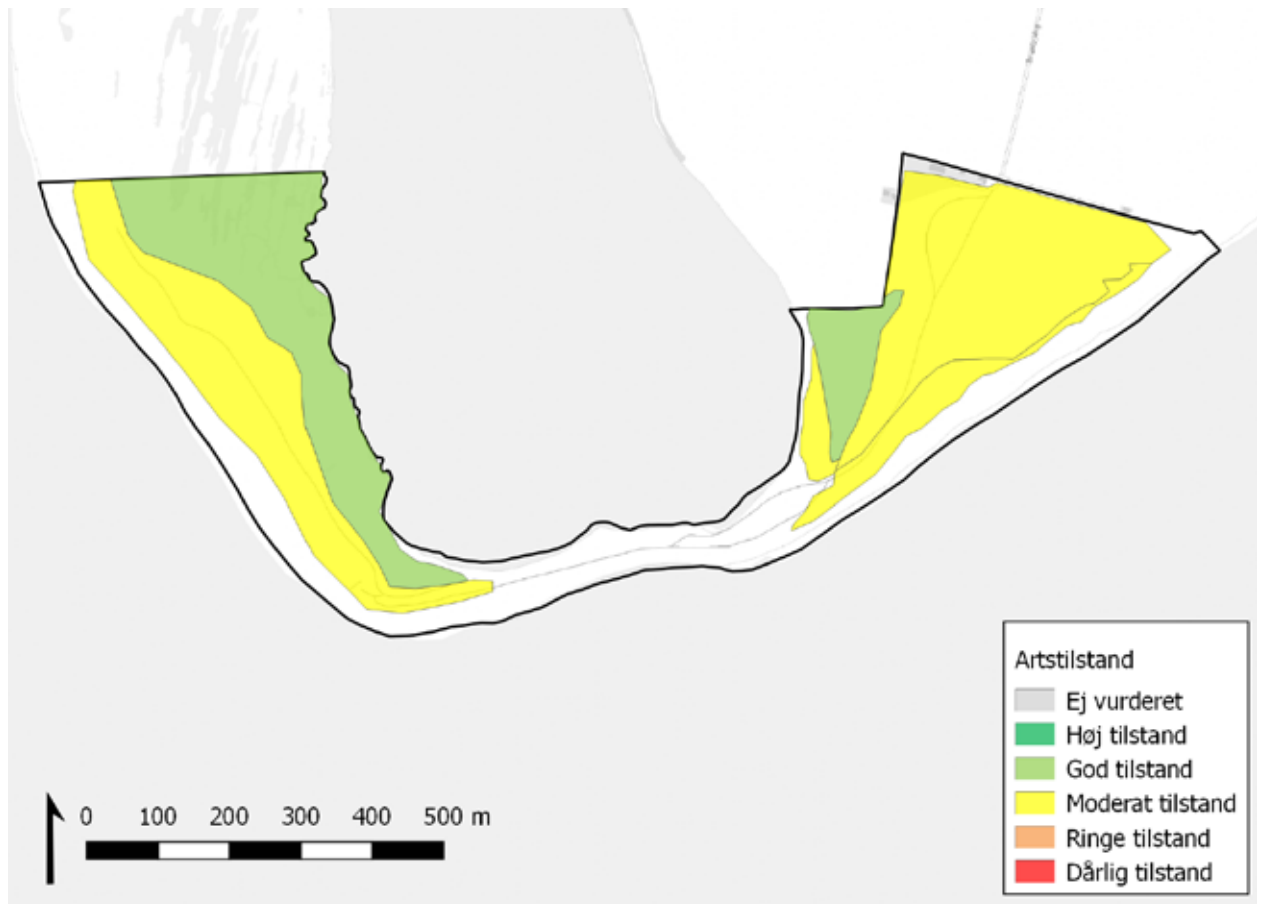
Grå/grøn klit med udsigt til Noret, Rævshalen og Lillebælt.

Grå/grøn klit er en prioriteret naturtype og findes på naturlig næringsfattig og udvasket jordbund i kystklitter. Vegetationen er lavtvoksende og åben og er typisk domineret af urter, mosser og laver eventuelt med spredte dværgbuske. Naturtypen rummer en væsentlig

variation i surhedsgrad, idet den både omfatter den sure grå klit og den kalkholdige grønsværsklit, men også en vis naturlig variation i fugtighed (Fredshavn et al., 2011). Grå/grøn klit forekommer i et smalt bælte mellem strandbredden og det sure overdrev i den sydøstlige

del af terrænet. Grå/grøn klit på Halk Skydeterræn er tilstandsvurderet med en naturtilstand i klasse II, det vil sige i god naturtilstand. I den tidligere vurdering kortlagt

perioden 2004-2006 og suppleret 2007-2009 blev grå/grøn klit også vurderet i god naturtilstand (II).

Figur 4-3: Geografisk udbredelse af kortlagte habitatnaturtyper på Halk Skydeterræn.

I forhold til den samlede andel af hele Natura 2000-området bidrager Halk Skydeterræn primært med naturtypen surt overdrev.

Habitatnaturtyper	Areal (ha) i Natura 2000-område nr. 112	Areal (ha) på Halk Skydeterræn	Forsvarsministeriets andel (%) af naturtypen i Natura 2000-området	Naturtilstand på Halk Skydeterræn
Surt overdrev* (6230)	60	15,9	26,5	God (II)
Grå/grøn klit* (2130)	100	1,6	1,6	God (II)
Strandeng (1330)	780	7,5	0,96	God (II)

Tabel 4-1. Habitatnaturtyper på Halk Skydeterræn, der er en del af udpegningsgrundlaget for habitatområde H96 (Lillebælt). Kun naturtyper, der forekommer på Halk Skydeterræn, er medtaget. Stjernemarkerede (*) er prioriterede naturtyper, hvilket medfører et særligt ansvar for beskyttelsen.

Selvom arealerne af habitatnaturtyperne på Halk Skydeterræn hovedsagelig er små i forhold til det samlede areal af naturtyperne i habitatområdet, er naturtyperne i god naturtilstand (II) med flere sjældne arter, og de er derfor vigtige for habitatområdets samlede habitatnatur. Specielt overdrevene på Halk Skydeterræn er derfor meget vigtige i forhold til hele Natura 2000 området.

Trusler

Trusler er påvirkninger, der hver for sig eller i kombination, udgør en hindring eller væsentlig forsinkelse af muligheden for, at naturtypen eller levestedet kan opnå eller opretholde gunstig bevaringsstatus. Det er således nødvendigt, på kort eller langt sigt, at imødegå truslen, hvis naturtypen eller levestedet skal sikres gunstig bevaringsstatus.

Der er ikke væsentlige trusler for Halk Skydeterræns habitatnatur ift. opretholdelsen af gunstig bevarings-

status. En fremtidig høj eller god naturtilstand kræver, at der fortsat afgræsses, at den invasive art rynket rose bekæmpes samt, at tilførsel af næringsstoffer reduceres. Der har været kontinuerlig græsning de seneste ca. 160 år, og denne forventes fortsat i planperioden. Tilgroning er derfor ikke et udpræget problem. Der er stadig kun mindre og spredte bestande af rynket rose, som er nedgræsset, men som vil brede sig, hvis de ikke bekæmpes aktivt. Næringsstofftilførslen vurderes at være begrænset, idet store dele af terrænet ikke har landbrugsjord i den dominerende vindretning fra vest/nordvest. Dermed er tilførslen af luftbåren kvælstof begrænset. Overfladeafstrømning fra tilgrænsende landbrugsjord berører desuden en begrænset del af habitatnaturtypen surt overdrev i den nordligste del. Tiltag for at begrænse næringsstofftilførslen kan alligevel være relevant for at forbedre naturtilstanden på især overdrevene.

Habitatnaturtype (naturtype nr.)	Primære trusler i Natura 2000 område nr. 112	Primære trusler på Halk Skydeterræn
Surt overdrev* (6230)	Tilgroning med middelhøje urter, hvilket tyder på begyndende tilgroning. Rynket rose forekommer hyppigt.	Ingen væsentlige trusler.
Grå/grøn klit* (2130)	En begyndende forekomst af busk- og trævækst på relativt store arealer af grå/grøn klit kombineret med især tilgroning med høje urter. Der er invasive arter (primært rynket rose) på mere end halvdelen af arealet.	I et vist omfang rynket rose.
Strandeng (1330)	Tilgroning med både middelhøje og høje urter samt i mindre omfang vedplanter.	I mindre omfang tilgroning med middelhøje urter.

Tabel 4-2: Natura 2000-planens (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016) vurdering af trusler mod naturtyperne i Natura 2000-område nr. 112 generelt samt vurderingen for Halk Skydeterræn. Stjernemarkerede (*) er prioriterede naturtyper, hvilket medfører et særligt ansvar for beskyttelsen.

4.5.2 Fuglebeskyttelsesområde F47

Fuglebeskyttelsesområde F47 er sammenfaldende med habitatområde H96. Udpegningsgrundlaget for Fuglebe-

skyttelsesområde F47 fremgår af tabel 4-3. Der er 15 fuglearter på udpegningsgrundlaget.

Udpegningsgrundlag for EF-fuglebeskyttelsesområde F47 (Lillebælt)			
sangsvane (T)	bjergand (T)	ederfugl (T)	hvinand (T)
toppet skallesluger (T)	havørn (Y)	rørhøg (Y)	plettet rørvagtel (Y)
engsnarre (Y)	klyde (Y)	brushane (Y)	fjordterne (Y)
havterne (Y)	dværgterne (Y)	mosehornugle (Y)	

Tabel 4-3: Arter, der udgør udpegningsgrundlaget for EF-fuglebeskyttelsesområde F47 (Lillebælt), hvor (Y): Ynglefugl og (T): Trækfugl (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016).

Hele Halk Skydeterræn er sammen med det øvrige fuglebeskyttelsesområde F47 også Ramsarområde. Ramsarområder er vådområder med så mange vandfugle, at de har international betydning og skal beskyttes. Ved mange vandfugle forstås, at der jævnligt i området opholder sig mindst 20.000 individer eller findes mindst 1% af en bestand af en art eller underart. Alle de danske Ramsarområder indgår i EF-fuglebeskyttelsesområderne og er derfor også en del af Natura 2000 netværket.

Udbredelse og tilstand af arter på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet

Lillebælt er udpeget som levested for 10 arter af ynglefugle. Området er især vigtigt for arterne havørn, rørhøg, fjordterne, havterne og dværgterne. Fem arter af trækende vandfugle er på udpegningsgrundlag. Vigtigst er dykænderne ederfugl, bjergand, hvinand og toppet skallesluger, som dog alle er gået tilbage i Lillebælt gennem de senere år (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016).

Noret regnes for at være en af Østjyllands vigtigste rastelokaliteter for vadefugle. Desuden er strandengene en vigtig ynglelokalitet for bl.a. vadefugle og terner (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando, 2000). Af ynglende arter på udpegningsgrundlaget er der på Halk Skydeterræn registreret klyde, fjordterne, havterne og dværgterne. Rørhøg har Halk Skydeterræn som et vigtigt fourageringsområde (FBE, 2012).

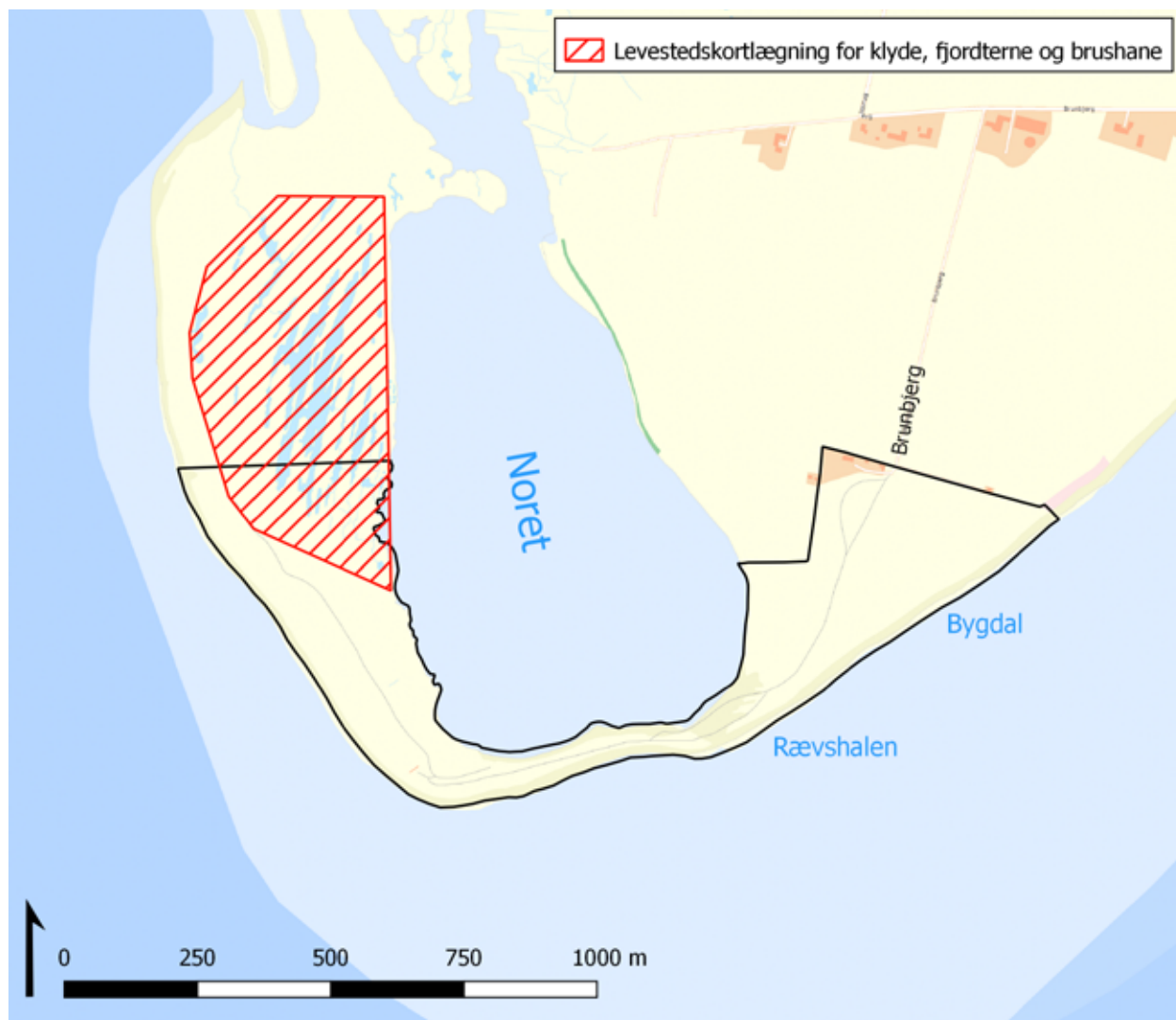
Den nordøstlige del af Halk Skydeterræn udgør en mindre del af et større udpeget levested for fjordterne, klyde og brushane. Levestedet er vurderet i moderat tilstand(III) for fjordterne og klyde og i høj tilstand for brushane. Se figur 4-4.

Den danske bestand af fjordterne har efter 1980 samlet set været i tilbagegang, og de ca. 420 ynglepar, der blev registreret ved optælling i 2006, ligger langt under det tidligere niveau på næsten 1.500 par sidst i firserne. Fjordterne er udbredt langs de danske kyster og ved større søer. Største trussel for den danske ynglebestand vurderes at være prædation/forstyrrelse på ynglepladserne især fra ræve. I Lillebælt-området er fjordterne

ved NOVANA overvågningen 2004-2012 registreret med 15 ynglepar i 2004 og 2012 (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016).

Klyden blev totalfredet i Danmark i 1922. Herefter har bestanden været i fremgang igennem en lang årrække. Bestanden blev i 2009 opgjort til ca. 2.350 ynglepar, og arten er udbredt over hele landet med undtagelse af Bornholm. Det vurderes, at arten gennem den seneste årrække formentlig er i tilbagegang efter en lang årrække med fremgang. I Lillebælt-området er klyde i NOVANA-overvågningen registreret med op til i alt 39 ynglepar i 2009. De vigtigste ynglelokaliteter findes i dag på Båge og i Fønsvang (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016).

Brushane er gået meget tilbage i løbet af 1900-tallet og forekommer i dag kun i et mindre antal på de ferske dele på strandengsområder, hovedsagelig i Vest- og Nordjylland. Antallet af ynglepar af brushane har både på kort sigt 2004-2011 og på lang sigt 1980-2011 været hastigt aftagende og er faldet med 90-95 % over de seneste 30 år. De største trusler mod brushane er tab af ynglehabitat pga. dens store krav til vegetationshøjde, hydrologi og fred mod forstyrrelser og prædatorer. I Lillebælt-området er brushane ikke registreret i NOVANA overvågningen 2004-2012 (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016).

Figur 4-4. Levestedskortlægning for fugle på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet (Miljø- og Fødevareministeriet, 2016).

Trusler

Truslen for fugle på udpegningsgrundlaget er især forstyrrelse og formentlig prædation fra ræv og muligvis invasive arter som mink og mårhund. Det vides ikke, i hvilket omfang ynglende klyder og terner generelt bliver forstyrret af menneskelig færdsel, men det er sandsynligt, at en begrænsning af den menneskelige færdsel i yngletiden vil kunne bidrage til en forbedring af ynglebetingelserne for flere af ynglefuglene i området.

Der er tidligere, samt ved besigtigelsen i september 2016, konstateret en del rekreative aktiviteter, herunder løse hunde på Halk Skydeterræn, og det vurderes, at

færdsel og i særdeleshed løse hunde er et væsentligt problem ift. vadefugle og terner. Tilgroning er generelt en trussel mod egnede habitater for bl.a. brushane og klyde, som stiller store krav til vegetationshøjden. Tilgroning er ikke et væsentligt problem på Halk Skydeterræn.

4.5.3 Bilag IV-arter

EU's habitatdirektiv foreskriver særlig beskyttelse af en række plante- og dyrearter (EU, 1992). Denne indsats skal ske både indenfor som udenfor Natura 2000 områderne. Til gengæld er der ikke, som for udpegningsgrundlaget for Natura 2000 områderne, krav om, at der skal gøres en aktiv indsats, blot må aktiviteter ikke være

i modstrid med målsætning om sikring af gunstig bevaringsstatus for disse arter. Ligeledes må artens økologiske funktionalitet ikke påvirkes negativt.

Ifølge rapport fra Danmarks Miljøundersøgelser (Søgaard & Asferg, 2007) er der registreret følgende Bilag IV-arter i det 10 x 10 km UTM kvadrat, som omfatter Halk Skydeterræn: arter af flagermus, markfirben, spids-

snudet frø, løvfrø, stor vandsalamander og strandtudse. NOVANA artsovervågningen har i 2007 registreret strandtudse, grønbroget tudse, løgfrø, løvfrø, spidssnudet frø, springfrø og stor vandsalamander. Af disse arter er kun strandtudse registret i forbindelse med udarbejdelse af den tidligere drifts- og plejeplan. Det vurderes, at terrænet derudover omfatter egnede yngle- og rastesteder for markfirben.

Bar, løs og sandet jord er gode ynglesteder for markfirben.

Krybdyr

Markfirben er vidt udbredt i Danmark. Markfirben er vekselvarme og stiller derfor krav om varieret natur, men med lysåbne levesteder, hvor solen kan varme dem op. Markfirben stiller desuden krav om arealer med bar og løs, gerne sandet jord, hvor arten ofte træffes i små kolonier, og her kan moderat slitage af terrænet skabe velegnede områder, også i forbindelse med den varme-krævende udklækning af æg.

På Halk Skydeterræn findes egnede yngle- og rastesteder for markfirben overalt i klitvegetationen, på skrænterne langs Lillebælt kysten og på overdrevet, hvor færdsel af kreaturer eller køretøjer har slidt hul på vegetationen.

Padder

Strandtudse yngler i temporære vandhuller på afgræssede strandenge og kan tåle salt i vandet. Arten findes

således i de mange små lavninger på strandengen på den vestlige del af terrænet ind imod Noret. Strandtudse raster i klitter og på strandenge med meget lav vegetation, så samlet set er Halk Skydeterræn et meget velegnet raste- og yngleområde for strandtudse.

På og umiddelbart nord for terrænet er der desuden fundet grønbroget tudse, løgfrø, løvfrø, spidssnudet frø, springfrø og stor vandsalamander (NOVANA artsovervågning). Disse arter vurderes primært at være knyttet til strandengen og de små søer/loer. Grønbroget tudse trives som strandtudse med saltholdige ynglevandhuller. De øvrige paddearter vurderes at kunne yngle, når saltholdigheden er lav, og Halk Skydeterræn er generelt et egnet fourageringsområde for de mange arter af padder.

4.5.4 Vandområdeplaner

Vandområdeplan 2015-2021 for Vandområdedistrikt Jylland og Fyn er udarbejdet efter bestemmelserne i miljømålsloven, som lovmæssigt implementerer EU's vandrammedirektiv (direktiv nr. 2000/60/EF af 23. oktober 2000) i Danmark. Vandområdeplanen skal ifølge lovgivningen sikre, at vandløb, søer, kystvande og grundvandsforekomster i udgangspunktet opfylder miljømålet "god tilstand" inden udgangen af 2015. Endvidere skal det sikres, at eventuelle forringelser af tilstanden for vandområderne forebygges.

Jævnfør Vandområdeplanen er der en regional drikkevandsforekomst inden for Halk Skydeterræn. De konkrete mål for grundvand er god tilstand, som er opfyldt, når grundvandet både har kvantitativ og kemisk god tilstand. Den nuværende kemiske tilstand for grundvandet er ringe, imens den nuværende kvalitative tilstand for grundvandet er god, hvilket betyder, at den samlede nuværende tilstand for grundvandet er ringe.

Der findes ikke kystvand, vandløb eller søer på skydeterrænet, og der er intet særligt indsatsprogram for området.

Det vurderes, at aktiviteterne på Halk Skydeterræn ikke påvirker tilstanden af vandløb, søer, kystvand eller

grundvandsforekomster i området, da aktiviteterne udelukkende omhandler brug af skydeanlæg og kørsel frem og tilbage imellem dem.

4.5.5 Nationalt beskyttet natur og vandløb

Størstedelen af Halk Skydeterræn er beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3 som overdrev, strandeng og sø. De beskyttede naturtyper er besigtiget af Skov- og Naturstyrelsen i 1998 i forbindelse med udarbejdelse af den tidligere drifts- og plejeplan og i 2016 i forbindelse med udarbejdelse af nærværende plan. Desuden er der i forbindelse med det nationale overvågningsprogram NOVANA og kommunens naturovervågning gennemført artsregistreringer. Af særligt interessante arter på terrænet kan nævnes en mindre bestand af salep-gøgeurt fundet i 2000. Derudover findes en meget betydelig bestand af nikkende kobjælde, ligesom der kan ses de typiske overdrevsarter tjærenellike, bakkenellike og engelskgræs overalt på de tørre dele af terrænet. Særligt skal der også bemærkes en betydelig bestand af djævelsbid på overdrevsskrænten, der vender ind imod Noret. Kun selve strandbredden, både ud imod Lillebælt og ind imod Noret, er ikke omfattet som beskyttet natur. For en mere omfattende gennemgang af plantelisten fra 1998 henvises der til den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando, 2000).

Overdrev

Naturtypen overdrev findes både på den vestlige og den østlige del af terrænet og bærer i sin helhed præg af at være afgræsset og ugødsket. Mod øst, hvor jordbunden er smeltevandssand og -grus, vokser blandt andet en mindre bestand af engriflet hvidtjørn på skrænten ned imod Noret. Tjørnebuskene er formet af kreaturernes bid. Et enkelt sted langs terrænets afgrænsning breder en mindre bestand af rynket rose sig ind fra nabogrunden. Det er tæt herpå, at den mindre bestand af salep-gøgeurt er fundet. Området med salep-gøgeurt har tidligere været frahegnet i blomstringstiden, således at blomsterne ikke blev bidt ned. Dette bevirkede dog, at planterne ulovligt blev gravet op af samlere, og hegnet er derfor fjernet igen.

Djævelsbid på overdrevet med Noret i baggrunden. Djævelsbid er eneste værtsplante for larver af sommerfuglen hedepletvinge, som dog ikke er registreret i området.

Hunderose ses flere steder på den vestlige del af skydeterrænets overdrev.

Imod vest er overdrevet i højere grad præget af klitvegetation med arter som hjelme, hunderose og strandmandstro, men også med større områder med rynket rose, som dog overalt synes at være påvirket af de græssende dyrs bid og tråd.

Strandenge

På Halk Skydeterræn er der registreret strandeng på landtangen Rævshalen og på den vestlige del af ter-

rænet ind imod Noret. Rævshalen er strandoverdrev med en vegetation, der ikke overskylles jævnligt med saltvand, men som alligevel er saltpåvirket. På strandengen langs Noret, der afgræsses sammen med det øvrigt terræn, findes et veludviklet lo-system, der består af tidevandspåvirkede lavninger og naturlige render. Her findes også flere tuer af gul engmyre, der kun findes på strandenge, der har været afgræsset i mere end 30 år i træk.

Vegetationen på tuer lavet af gul engmyre er mere tørketåle end den normale strandengsvegetation. Myrerne lever størstedelen af deres liv under jorden, hvor de ernærer sig af rodlevende bladlus.

Afgræsset afvandingssystemer (loer) på strandengen vest for Noret. Flere af loerne er registreret som beskyttede søer.

På Halk Skydeterræn findes en mindre bestand af den fredede orkidé salep-gøgeurt ...

... og opret kobjælde ses overalt på overdrevet.

Enkelte af loerne på den nordvestlige del af terrænet er registreret som beskyttede søer. Søerne vurderes at være mere eller mindre saltvandspåvirket afhængig af nedbør (ferskvand) og oversvømmelser (saltvand). Søerne vurderes at være vigtige i forhold til yngle- og rastested for særligt strandtudse og grønbroget tudse, men også for områdets øvrige paddearter, særligt i perioder, hvor saltvandspåvirkningen er lav. Sammen med strandengen udgør søerne således en vigtig habitat for en lang række planter, insekter, fugle og padder.

4.5.6 Fredede arter

Ud over de arter, der er optaget på Habitatdirektivets Bilag IV (se afsnit 4.5.2), kan en række dyr og planter på Halk Skydeterræn være fredet i henhold til artsfredningsbekendtgørelsen (Naturstyrelsen, 2016b). Det drejer sig om alle padder og krybdyr samt alle orkideer.

På Halk Skydeterræn er der som tidligere nævnt registreret orkidéen salep-gøgeurt. Salep-gøgeurt findes på fugtig til halvtør, kalkrig jord på skrænter, overdrev og græssede enge tæt på kysten, og arten er sjælden i Danmark. Salep-gøgeurt trues særlig af gødskning, opdyrkning/opgravning og tilgroning. Der er desuden registreret butsnudet frø, som ikke er art på Habitatdirektivets Bilag IV, men som er fredet.

4.5.7 Fortidsminder

Jævnfør museumslovens § 27 stk. 2 skal gravearbejder standses, hvis der under jordarbejde findes spor af fortidsminder (strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter). Fortidsmindet skal straks anmeldes til det nærmeste statslige eller statsanerkendte kulturhistoriske museum. Fund kan således have betydning for mulighederne for anlæg eller militære gravearbejder.

På den østlige del af terrænet er registreret et kulturarvsareal af regional betydning (sted og lokalitets nr. 200305-282). Området er beskrevet således (Slots- og Kulturstyrelsen, 2016): Ved Brunbjerg ligger et velafgrænset sydøstvendt næs med et markant terræn afgrænset af erosionsskrænter mod øst og mod syd faldende relativt stejlt ned mod et nor afgrænset af en

ydre rand af strandvoldinger. Her er i den østvendte strandskrænt registreret op mod 30 cm tykke velbevarede neolitiske kulturlag, stedvist under et op mod 1-1,5 meter tykt dæklag (evt. flyvesand). Kulturlaget er påvist over en strækning af knap 500 meter. Ved en mindre prøvegravning i midten af 60'erne fremkom enkelte stenfyldte gruber samt enkelte entydige stolpehuller ligesom keramikfundene kan dateres til slutningen af tidlig neolitikum eller begyndelsen af mellemneolitikum (bondestenalderen år 4000 – 1700 f.Kr).

Der er ikke registreret beskyttede jord- og stendiger på Halk Skydeterræn.

Den sydøstvendte nedbrydningskyst imod Lillebælt på terrænets østligste afgrænsning, hvor efterårets og vinterens storme tager godt fat.

Det synlige kulturlag fra bondestenalderen. Sandstriberne imellem de mørkere muldstriber viser, at man i samtiden flere gange har haft sandfygning i området, før det endelig blev dækket af de tykke sandflugtslag (Andersen, 2016).

4.5.8 Øvrige naturtyper

Strandbred

Hele vejen langs sydgrænsen af Halk Skydeterræn findes en strandbred, der ændrer sig med årstiden og vinden. Strandbredden er nogle steder en sandstrand (ud imod Lillebælt), imens den ind imod Noret er mindre bølgepåvirket og dermed med mere sammenhængende vegetation. På strandbredden findes de plantearter, der knytter sig til tørre, sandede og saltpåvirkede naturtyper så som sandhjelme, marehalm, rødknæ, strandvejbred, gul snerre og sandstar.

Ikke beskyttede plante- og dyrearter

Som en del af udarbejdelsen af drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn 2000-2015 blev der foretaget en række feltbesigtigelser med registreringer af vegetation, pattedyr, fugle samt dagsommerfugle.

Udover de arter, der er beskrevet ovenfor, er der fundet almindelige arter for strandeng, klit og overdrev. I klitten findes blandt andet marehalm, gul snerre, gåsepotentil og sandstar, imens strandeng og overdrev er domineret af græsserne rød svingel, alm. rapgræs og blød hejre. Af andre almindelige arter findes blandt andet strandvejbred, rødknæ, strand-trehage, bellis og lav ranunkel. Hovedparten af de registrerede fuglearter findes i forbindelse med Noret, men på selve skydeterrænet er blandt andet registreret vibe, strandskade, rødben, stor præstekrave, sølvmåge, sanglærke og tårnfalk. I klinten ud imod Lillebælt yngler desuden digesvale.

Der er registreret kaniner på terrænet. Endelig er der på terrænet registreret flere sjældne arter af dagsommerfugle, ligesom det må formodes, at terrænet kan huse en særlig insektfauna på grund af de specielle terræforhold og den lave vegetation. En mere omfattende gennemgang af arter på Halk Skydeterræn kan ses i den tidligere drifts- og plejeplan (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando, 2000).

Strandbredden ind imod Noret bruges som kørespor ud til skydeanlægget på terrænets vestlige del. Strandbredden er mindre sårbar overfor kørsel end klitten, hvor kørsel kan ødelægge den sammenhængende vegetation med deraf følgende risiko for erosion.

4.5.9 Invasive arter

Invasive arter er defineret som ikke-hjemmehørende arter, der ved deres spredning og forekomst skader den hjemmehørende biodiversitet. Der findes både invasive plantearter og invasive dyrearter, og på Halk Skydeter-ræn er der særlig fokus på rynket rose og mink.

Rynket rose

Rynket rose vokser på de tørre og lysåbne naturtyper. Arten kommer oprindeligt fra Østsibirien, men er indført til Danmark, hvor den siden er blevet meget udbredt

langs kysten. Rosen har en særlig evne til at gro på næringsfattig, sandet jord. Frøene kan spredes af dyr og mennesker eller flyde på vand. Frø af rynket rose tåler saltvand, og kan derfor sprede sig til småøer, holme og strande i hele landet.

Rynket rose sætter så mange og tætte rodskud, at det medfører en markant nedgang i tilgængeligheden af lys. Dette fører til, at andre arter skygges væk, hvilket i den sidste ende resulterer i et artsfattigt plantesamfund domineret af rynket rose.

Endnu er udbredelsen af rynket rose på Halk Skydeterræn kun af et mindre omfang og derfor stadig forholdsvis nem at bekæmpe.

Mink

Minkens naturlige udbredelsesområde er Nordamerika. Mink undsluppet fra pelsdyrfarme betyder, at minken i dag er vidt udbredt i hele Danmark. Minken er primært knyttet til vand, men kan også findes under tørre for-

hold, Terrænet kan være levested for mink. Mink kan have væsentlig påvirkning af ynglesucces for jordrugende fugle på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet.

4.6 Publikumshensyn

Som på Forsvarsministeriets øvrige terræner kan offentlighedens adgang tilgodeses, når hensynet til sikkerhed samt uddannelses- og øvelsesvirksomhed og naturen tillader det. Det betyder, at når der ikke foregår militær virksomhed, typisk i weekender og om aftenen, er terrænet åbent for publikum.

Både tilstedeværelsen af Halk Camping og det store sommerhusområde ved Hejsager Strand i lokalområdet betyder, at Halk Skydeterræn er et populært udflugtsmål

både for naturinteresserede, til hundeluftning og i forbindelse med paraglidning, fiskeri, badning og vandre-/cykelture.

Oplysninger om hvornår og eventuelt hvilke dele af terrænet, der er lukket på grund af øvelsesaktivitet, vil som udgangspunkt fremgå af informationsposter, der er opstillet ved indfaldsveje til øvelsespladsen. Nærmere oplysninger om muligheden for adgang til skydeterrænet findes på Forsvarsministeriets støjportal (Forsvarsministeriet, 2017).

Halk Skydeterræn bliver også brugt til cykelture.

5. ANALYSE

Dette kapitel indeholder en emneopdelt diskussion af, hvordan drifts- og plejeplanen på en hensigtsmæssig og balanceret måde kan tilgodese de opstillede målsætninger under hensyntagen til optimering af ressourceudnyttelsen. Det indledes med en evaluering af indsatsen under den tidligere drifts- og plejeplan. Derudover gennemgås en række yderligere temaer vedrørende Natura 2000-indsatsen og forhold vedrørende terrænets militære brug.

Forsvarsministeriets overordnede strategi om at tilgodese såvel militær som naturbeskyttelsesmæssige og publikumsorienterede mål påkræver i nogle tilfælde en afvejning, da der kan være modsætningsforhold imellem de enkelte målsætninger. Også inden for de naturorienterede mål kan der være behov for en afvejning af modstridende mål. Denne afvejning foretages i det følgende. Der indledes med en evaluering af indsatsen under den gældende drifts- og plejeplan i perioden 2000-2015 og tillægget i perioden 2012-2015.

5.1 Evaluering af tillæg til drifts- og plejeplan 2012-2015

Drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn for perioden 2000-2015 (Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando, 2000) og Natura 2000-tillægget (FBE, 2012) er gennemgået og evalueret med henblik på at identificere tiltag, der er gennemført, samt tiltag der helt eller delvis mangler gennemførelse.

Driftsaktiviteterne på Halk Skydeterræn har siden udarbejdelse af tillæg til drifts- og plejeplanen været begrænset, idet det udelukkende er afgræsning, der er gennemført. Halk Skydeterræn afgræsses fortsat, men der er ikke som planlagt i Natura 2000-tillægget etableret et delhegn med det formål at sikre, at afgræsningen på den østlige del reduceres, og afgræsningen på den vestlige del øges.

Der er ikke etableret en udvidelse af det eksisterende læhegn imellem den nordøstlige del af terrænet og de omkringliggende landbrugsområder.

Rynket rose har ikke været bekæmpet ved slåning og opgravning.

Mårhund og mink samt ræv har ikke været overvåget og bekæmpet, og der har ikke været indledt et samarbejde med græsningslauget om etablering af kunstgrave for ræv eller opsat fælder for mink.

Der er ikke opstillet informationstavler ved lågen, men der findes informationstavle ved starten af grusvejen ved indkørsel til terrænet.

Der er ikke etableret ramper i målskjulet, så strandtudse kan komme op af betongraven, hvis de falder i graven.

Endeligt er der flere kørespor end dem, der er fastlagt på grundkortet.

5.2 Ny indsats

Den nye indsats på Halk Skydeterræn skal tilrettelægges med fokus på den militære brug som skydeterræn. Indenfor disse rammer skal der være fokus på at sikre gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget for habitatområdet og fuglebeskyttelsesområdet. Herunder skal der være fokus på bekæmpelse af den invasive art rynket rose særligt på den vestlige del af terrænet og sikring mod

forstyrrelser fra publikum i yngleperioden for jordrugende fugle.

Det forudsættes jævnfør naturbeskyttelseslovens § 52 og vejledningen til denne, at Forsvarsministeriet som statslig arealforvaltende myndighed "løbende træffer de foranstaltninger, som er nødvendige for at holde deres arealer i rimelig stand". På Halk Skydeterræn omfatter dette hele terrænet undtagen strandbredden.

5.2.1 Afgræsning

Tilgroning er potentielt en trussel for de naturtyper, der er på udpegningsgrundlaget for habitatnaturtyperne på Halk Skydeterræn. Græsningshistorien på Halk Skydeterræn er meget lang, og arealerne fremstår derfor i god plejetilstand. Arealerne afgræsses med kvier fra lokalområdet i samhegning med privatejede arealer nordvest for skydeterrænet. Fortsat afgræsning er altafgørende for, at naturtilstanden på arealerne opretholdes som god eller øges til høj. Antallet af kvier, der afgræsser, varierer fra år til år og på forskellige tidspunkter af græsningssæsonen. Ved besigtigelse på terrænet i sensommeren 2016 græssede ca. 20 kvier, hvilket er færre end det antal, der er registreret i forbindelse med de tidligere planer (54 stk. i planen fra 2000 og 34 stk. i tillægget fra 2012). En fortsat afgræsning håndteret af græsningslauget vurderes at være afhængig af de til enhver tid eksisterende statslige tilskudsordninger.

Det vurderes, at græsningstrykket på arealerne ved planens ikrafttræden både på terrænets østlige og vestlige arealer er hensigtsmæssig for opretholdelse af gunstig bevaringsstatus for habitatnaturtyperne. Det vurderes dog, at afgræsning med 20 kvier ikke er tilstrækkeligt, hvis dette græsningstryk fastholdes flere år i træk. Der skal være fokus på, at afgræsningen tilpasses så græsningsstrykket til stadighed sikrer gunstig bevaringsstatus for terrænets habitatnaturtyper på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området.

5.2.2 Påvirkninger fra naboarealer

Skydeterrænets næringsfattige habitatnaturtyper (surt overdrev og grå/grøn klit) er sårbare overfor deposition af atmosfærisk kvælstof, både den diffuse deposition

(baggrundsbelastning) og deposition fra driften af de nærmeste landbrugsjorde. På den østlige del af skydeterrænet, tæt på det sure overdrev, men udenfor terrænets afgræsning drives almindeligt landbrug, og herfra er der risiko for, at der sker en ammoniakpåvirkning af overdrevet. Det vurderes på baggrund af størrelsen af den del af markerne, der ligger umiddelbart vest for overdrevet og den generelle baggrundsbelastning i området, at den direkte ammoniakdeposition fra disse marker ikke vil være af afgørende betydning for opretholdelse af gunstig bevaringsstatus på det sure overdrev. Da der samtidig ikke ses en væsentlig randpåvirkning langs skellet, vurderes det ikke nødvendigt med yderligere tiltag vedr. ammoniakdeposition fra naboarealer. I "slugten" langs den østlige del af terrænets vestlige afgræsning er der en vegetationssammensætning, der indikerer, at der sker en overfladeafstrømning af næringsrigt overfladevand fra nabomarken. Denne overfladeafstrømning bør afskæres i samarbejde med lodsejeren ved en tilpasning af den dyrkningsmæssige praksis.

På naboarealerne til overdrevet i den nordøstlige del af terrænet er der flere steder massiv opvækst af rynket rose. Et samarbejde med naboerne om at rydde denne invasive art vil bidrage til at forebygge indvandring til Halk Skydeterræn. Det vil desuden være hensigtsmæssigt med information om fremtidigt plantevalg ved evt. tilplantninger, så invasive arter og arter med problematisk frøspredning undgås.

5.2.3 Forstyrrelser og støj

Mest sårbart på Halk Skydeterræn er de ynglende fugle på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet. Forstyrrelser er begrænset til skydeaktiviteter på enkelte dage hvert år og kørsel frem og tilbage til disse. Der kan forventes et forøget aktivitetsniveau i forhold til de sidste 5 år, herunder aktiviteter, der omfatter køre-skydeøvelser på overdrevsarealerne, der foretages på allerede eksisterende vegetationsdækkede spor i terrænet. Det vurderes, at forstyrrelserne fra de militære aktiviteter fortsat vil være på et så lavt niveau, at der ikke sker en påvirkning af muligheden for at opnå eller opretholde gunstig bevaringsstatus for arter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området.

Se desuden afsnit 5.2.2 om forstyrrelser fra publikums brug af terrænet.

Rynket rose er invasiv og breder sig til skydeterrænet fra naboarealer.

"Slugten" langs skydeterrænets afgrænsning til nabomarker. Det ses på vegetationssammensætning og -højde, at området er påvirket af næringsrigt vand.

Potentielt kan støj fra militære aktiviteter være generende for det lokale dyreliv samt det omkringliggende lokalsamfund. Sidstnævnte problematik håndteres ikke i drifts- og plejeplanen, men henhører under særlig regulering via bekendtgørelse om støjregulering af Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner (Miljø- og Fødevareministeriet, 2015).

5.2.4 Slitage på naturtyperne

Kørsel med militære køretøjer på grå/grøn klit kan øge sandflugten og i sidste ende bevirke, at klitrækken ved Rævshalen bliver gennembrudt ind til Noret. På Rævshalen bør der derfor kun køres på et enkelt spor på strandbredden ind imod Noret og ikke på klitten. På terrænets græsklædte overdrev køres der i dag ad flere spor, men dette vurderes ikke at være problematisk for områdets arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget. Derimod kan det øge raste- og ynglesteder for markfirben på Habitatdirektivets Bilag IV. Det er vigtigt, at der fremover ikke etableres flere kørespor i terrænet, og der skal fortsat køres langsomt og uden skarpe sving ved brug af de eksisterende kørespor. Se eksisterende kørespor på Figur 5-1.

Vegetationsdækket spor på kalkoverdrevet.

Kørespor på Rævshalen.

Figur 5-1. Køresporet. På luftfoto anes også de mange vegetationsdækkede spor, der bruges udenfor de på grundkortet givne kørespor.

5.2.5 Publikumsinteresser

Halk Skydeterræn er kun lukket, når der er øvelser på terrænet. Dog er der på intet tidspunkt adgang til det hegnede lejrrområde (IPA).

Den rekreative udnyttelse af Halk Skydeterræn sker i form af publikum med generel naturvidenskabelig interesse (botanik, fugle, insekter) og til vandre-, bade- og cykelområde. Desuden udnyttes terrænets særlige vindforhold til drageflyvere (paragliding), der flyver fra de højeste skrænter imod Lillebælt (Bygdal). Denne brug af terrænet kan ske sikkerhedsmæssigt forsvarligt og uden at forstyrre Forsvarsministeriets brug af området i væsentlig grad.

Jævnfør forpligtigelserne i Natura 2000-direktivet må forstyrrelser ikke forhindre opnåelse af gunstig bevaringsstatus for arter på udpegningsgrundlaget.

Terrænet bliver desuden fortsat brugt til luftning af hunde, hvilket kan være yderst problematisk i forhold til jordrugende ynglefugle på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet. For at begrænse forstyrrelser i den mest sårbare periode vurderes det, at der er behov for en fuldstændig lukning af den vestlige del af terrænet for publikums adgang indenfor fuglenes yngletid (15. marts -15. juli). Selve skydeanlægget angivet på grundkortet (Kortbilag 1) på denne del af terrænet og køresporet her til vil fortsat blive anvendt til militært øvelsesbrug, idet

det vurderes, at det er strandengen øst for skydeanlægget, der er mest sårbart. Strandengen anvendes ikke til militært øvelsesbrug. I forbindelse med udarbejdelse af ny informationstavle ved terrænets indkørsel, ved indgangen til græsningsfolden nord for terrænet, samt hvor adgangsforbudszonen starter, sættes der særlig fokus på, hvorfor denne lukning er vigtig, og hvorfor der på intet tidspunkt må luftes hunde uden snor på terrænet. Samme information kan med fordel gives ved udlevering af informationsfoldere til den nærværende beliggende campingplads og til sommerhusområdet (grundejerforening). Folderen bør også foreligge i en tysk version.

Der mangler konkret viden om publikums brug af terrænet, og om dette ligeledes kan påvirke jordrugende fuglearter på udpegningsgrundlag.

5.2.6 Invasive arter

Den generelle bekæmpelse af invasive arter er reguleret gennem en række retningslinjer for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter (FBE, 2011 med underbilag). Retningslinjerne udmøntes på det enkelte terræn gennem drifts- og plejeplanerne.

Der er en mindre bestand af rynket rose i flere små områder på den sydvestlige del af skydeterrænet. Bestandene er fortsat så små, at de forholdsvis let kan fjernes ved opgravning og/eller gentagne slåninger. Kvierne græsser i rynket rose og holder den til en vis grad nede i lav højde, men arten sætter stadig frugter og frø og kan derfor spredes til større områder.

Kemiske bekæmpelsesmidler må ikke anvendes på Forsvarsministeriets arealer til bekæmpelse af rynket rose. For at hindre arten i at brede sig skal rynket rose bekæmpes på hele terrænet.

Eventuel forekomst af mink og mårhund bekæmpes i samarbejde med lodsejerne på de tilstødende arealer ved fangst i fælder.

5.2.7 Beskyttede arter

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er der for alle Forsvarsministeriets arealer opstillet en

række retningslinjer vedrørende aktiviteternes tidsmæssige gennemførelse. Retningslinjerne er beskrevet i Bilag 9.2, model 6.

Halk Skydeterræn vurderes at være vigtig som yngle- og rastested for markfirben, strandtudse og grønbroget tudse og til dels også for løgfrø, løvfrø, spidssnudet frø, springfrø og stor vandsalamander, der er omfattet af Habitatdirektivets Bilag IV.

Markfirben er afhængige af lysåbne områder gerne med løs sandet jord for at opnå optimal ynglesucces. På Halk Skydeterræn er det særligt kystskrænterne, der potentielt er yngle- og rastekområde for markfirben. Kystskrænterne er påvirket af vindforhold, hvor nedbrydning af kysten på grund af gentagne storme konstant skaber vegetationsfrie skrænter på den vest-, syd- og nordvendte kyst. Ingen af de foreslåede plejetiltag vurderes at påvirke yngle- og rastesteder for markfirben negativt, og fortsat græsning er vigtig.

Strandtudse foretrækker temporære, lysåbne vandsamlinger, hvor ynglen kan udvikles meget hurtigt f.eks. i strandengens loer. Strandtudse overvintrer ved at grave sig ned og vil derfor kunne søge skjul i målskjulet på skydeterrænets vestside. Strandtudse bør forhindres adgang til målskjulets betongrav, eller alternativ skal der etableres en slidske, så strandtudse kan komme op af betongraven. Tilsvarende forhold vil gøre sig gældende for de øvrige paddearter i området.

Ingen af de foreslåede plejetiltag vurderes at kunne påvirke yngle- eller rastesteder for arter på Habitatdirektivets Bilag IV negativt.

Med etablering af ovenstående foranstaltninger vurderes drifts- og plejeplanen ikke at skade lokale bestande af arter på Habitatdirektivets Bilag IV, og den økologiske funktionalitet af yngle- og rastekområder på terrænet opretholdes.

5.2.8 Natura 2000-områder

Det vurderes, at den allerede gennemførte indsats samt nedenfor beskrevne nye indsatser vil betyde, at både

de relevante overordnede og konkrete mål i Natura 2000-planen efterleves. Samme vurdering gælder de generelle og områdespecifikke retningslinjer.

De konkrete drifts- og plejetiltag, der er beskrevet i afsnit 5.2.1 til 5.2.5 og i afsnittet om aktiviteter (Kapitel 7), vurderes at være tilstrækkelige til fremadrettet at sikre gunstig bevaringsstatus for de relevante habitatnaturtyper og arter på udpegningsgrundlaget.

Der er ikke planlagt særlige aktiviteter i forhold til de arter, der er på udpegningsgrundlaget for habitatområdet, eftersom de relevante arter (skæv vindelsnegl og stor

vandsalamander) vurderes at have gavn af de generelt foreslåede plejetiltag. Til gavn for jordrugende ynglefugle foreslås indført adgangs begrænsning i yngleperioden, samt at der opstilles et overvågningsprogram, således at effekten af forstyrrelser kan vurderes.

Under forudsætning af drifts- og plejeplanens fulde gennemførelse vurderes det, at de militære og rekreative aktiviteter på Halk Skydeterræn ikke i sig selv eller i forbindelse med andre planer eller projekter vil påvirke Natura 2000-området væsentligt. Det vurderes som følge heraf, at drifts- og plejeplanen ikke skader lokalitetens integritet.

Rynket rose på Rævshalen.

6. VISIONER

Dette kapitel giver en beskrivelse af de langsigtede visioner for landskabstyperne og arealudviklingen på Halk Skydeterræn. Det omfatter en vurdering af de såkaldte landskabstyper, der beskriver visionen for fordelingen af det lukkede, halvåbne og det åbne landskab på større delarealer. Ligeledes omfatter beskrivelsen de såkaldte arealudviklingstyper, der understøtter den langsigtede vision for udviklingen af tilstanden på arealet.

Opdelingen af de militære øvelsesterræner i lukkede, halvåbne og åbne landskaber og deres militære, biologiske og rekreative udviklingsmål er beskrevet nærmere i publikationen Arealudviklingskataloget (FBE, 2013). Hver landskabstype omfatter en række arealudviklingstyper, der nærmere beskriver det typiske landskab og dets naturindhold.

Ønsket for den fremtidige udvikling af landskabstyperne på Halk Skydeterræn fremgår af Figur 6-1.

Det er visionen, at skydeterrænet fortsat skal være domineret af åbent landskab med arealudviklingstyperne Strand og Overdrev. En mindre del af terrænet fastholdes dog som halvåbent landskab med spredte tjørnebuske og karakteriseres som landskabstypen Overdrev.

Figur 6-1: De fremtidige landskabstyper på Halk Skydeterræn jævnfør visionen for områdets langsigtede landskabelige udvikling.

Nedenfor vises typiske eksempler på åbne og det halv-åbne landskab på terrænets arealer.

Det åbne landskab

Det åbne landskab er ofte uden træbevoksning, men

kan dog være med naturelementer som levende hegn, krat mv. Det åbne landskab på Halk Skydeterræn er kendetegnet ved at være kuperet, afgræsset og med elementer af sandbrud og småsøer (loer).

Eksempel på åbent landskab på Halk Skydeterræn med en paraglider i horisonten.

Det halvåbne landskab

Det halvåbne landskab kan have karakter af spredt bevoksning med naturlig indvandring af træer og buske. Landskabstypen kan beskrives som skov med åben

struktur eller mere spredt bevoksning med f.eks. gruppevis træer og buske. På Halk Skydeterræn findes det halvåbne landskab særligt på skrænten mod Noret med hvidtjørn.

Eksempel på det halvåbne landskab på Halk Skydeterræn med tjørn påvirket af afgræsning.

7. AKTIVITETER

Dette kapitel anviser på grundlag af målsætning, status og analyse den konkrete, praktiske realisering af indsatsprogrammet på det enkelte delareal. Dette sker som en udmøntning af fastlagte modeller. Hertil kommer aktiviteter, som ikke er omfattet af en model, og som derfor beskrives mere grundlæggende, eventuelt med henvisning til særskilte projektformuleringer. Afsnittet kan omsættes direkte i arbejdsbeskrivelser.

Det vedlagte aktivitetskort (Kortbilag 2) illustrerer de overordnede planlagte drifts- og plejetiltag i den kommende planperiode (15 år). De enkelte aktiviteter er nærmere beskrevet i nedenstående afsnit. Størstedelen af aktiviteterne knyttes til en række modeller, der er nærmere beskrevet i Bilag 9.2. Modellerne beskriver den drift, der skal gennemføres på det enkelte areal og kan betragtes som en værktøjskasse. Modellerne skal sikre opfyldelse af målsætningerne på sigt og bygger i vid udstrækning på rammer og vilkår fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje (FBE, 2011).

De første afsnit omfatter aktiviteter, der kan henføres til

specifikke modeller. Efterfølgende gennemgås aktiviteter, der ikke er suppleret af egentlige modelbeskrivelser.

For hver aktivitetsgruppe opstilles en tabel over de planlagte aktiviteter. Tabellen indeholder kolonner med oplysninger om: målsætning, id, lokalitet, afdelinger, areal, udførelsestidspunkt og aktivitetsbeskrivelser. Målsætningskolonnen beskriver hvilken målsætningstype (militær, natur eller publikum), der udgør grundlaget for aktiviteten. Id-nummeret fremgår også af aktivitetskortet og kobler kort og tabel sammen. Arealet angiver den omtrentlige størrelse i hektar (hvis ikke andet er angivet). Under aktivitetsbeskrivelser uddybes den enkelte aktivitet.

7.1 Afgræsning

Gennemføres efter model 1.

Græsning er vigtigt for at opretholde gunstig bevaringsstatus for områdets naturtyper på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, og desuden for at sikre den åbne landskabstype, der er nødvendig for anvendelse af skydeterrænet.

Halk Skydeterræn har været afgræsset i en ubrudt årrække siden 1850 under græsningslauget I/S Halk Søndermade. Antallet af kreaturer er fastsat til 54 stk. og rettighederne til afgræsningen haves af ejendomme med landbrugspligt i Halk eller omegn.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
Militær, natur	1-1	Hele terrænet.	1	37,5	Løbende.	Afgræsning. Der afgræsses med ca. 0,5 dyreenheder (svarende til ca. 54 kvier) 6 måneder om året, som hidtil.

7.2 Bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter

Gennemføres efter model 2 og 3.

Der er særligt fokus på bekæmpelse af rynket rose. Det vurderes, at afgræssende dyr vil æde ny opvækst og efterhånden svække bestandene af denne invasive art, men der er behov for at supplere dette med opgravning og årlige slåninger. Ny opvækst efter opgravning/slåninger er mere attraktiv for græssende dyr. Derudover er der fokus på dyrearter, der kan påvirke jordrugende fugles ynglesucces.

* Angiver, at aktiviteten ikke fremgår af aktivitetskortene.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
Militær, natur	2-1*	Hele terrænet.	1	37,5	2018 og derefter hvert 3. år.	Rynket rose. Slås ned 2 gange årligt hvert 3. år for at svække væksten og forhindre, at arten breder sig. Større bevoksninger bekæmpes med opgravning eller anden mekanisk bekæmpelse.
Natur	2-2*	Hele terrænet.	1 Ej på kort.	37,5	Løbende	Bekæmpelse af prædatorer Ved erkendelse af forekomst af prædation fra mårhund, mink eller ræv kan der indledes samarbejde med naboer og Naturstyrelsen om bekæmpelse.

7.3 Publikumshensyn

Gennemføres efter model 4.

Terrænet er lukket for publikum ved øvelsesaktiviteter. Der er brug for en fokuseret information om terrænets sårbare fuglearter på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området særligt i forhold til løsgående hunde.

* Angiver, at aktiviteten ikke fremgår af aktivitetskortene.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
Publikum	3-1*	Indgangen til terrænet.	1.	-	Senest 2018.	Informationsmateriale. Der udarbejdes informationstavle og folder på dansk, tysk og engelsk med særlig fokus på terrænets fugleliv og adgangsbegrænsning samt forbud mod løse hunde.
Publikum, natur	3-2*	Rævshalen	1.	.	2018	Adgangsforbud Der opsættes skiltning med adgangsforbud indenfor yngletiden for jordrugende fugle (klyde, havterne, fjordterne, dværgterne) – 15. marts - 15. juli.
Publikum, natur	3-3*	-	-		Senest 2018.	Informationsmateriale i dialog med naboer I dialog med naboerne imod nordvest opsættes informationstavle ved indgangen til græsningsfolden, idet der samgræsses med det militære skydeterræn. Informationsfolderen opsættes på Se Id 3-1.

7.4 Ikke modelbeskrevne aktiviteter

* Angiver, at aktiviteten ikke fremgår af aktivitetskortene.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
Natur	4-1	Målskjulet	1	-	2018	Sikring af betongrav imod utilsigtet adgang for padder Sikring af målskjulet således at strandtudse ikke har adgang til den, eller etablering af faciliteter således at strandtudse kan komme op af målgraven, hvis den falder derned.
Militær, natur	4-2	Hele terrænet	1	-	Hele planperioden.	Kørespor Der må kun køres på spor over Rævshalen og på den vestlige del af terrænet. På den østlige del af terrænet kan der køres på de spor ved færdsel til og fra Rævshalen og på andre spor i forbindelse med øvelsesaktiviteter. Se Figur 5.1.
Natur	4-3*	Afgrænsning imod dyrkede marker på den østlige del af terrænet.	1. .	-	Senest 2019	Samarbejde med naboer For at hindre afstrømning af næringsrigt overfladevand fra nabomarken indledes dialog om dyrkningspraksis med lodsejeren og den relevante myndighed.
Natur	4-4*	Etablissemnets afgrænsning	1.	-	2019. Gentages evt. hvert 3. år eller efter behov.	Samarbejde med naboer I dialog med naboer ryddes rynket rose i skel, og der informeres om hensigtsmæssigt plantevalg.
Militær	4-5*	-	1.	-	2018	Forhandling af lejeaftalens tillæg nr. 6 Lejemålet kan opsiges fra udlejers side fra 1. april 2018 med 1 års varsel. Her forinden indledes en dialog med I/S Halk Søndermade om fortsat leje af Halk Skydeterræn.

7.5 Monitoring

Forsvarsministeriet foretager ikke systematisk indsamling af data på Halk Skydeterræn.

* Angiver, at aktiviteten ikke fremgår af aktivitetskortene.

Målsætning	Id	Lokalitet	Afdeling og litra	Areal (ha)	Gennemføres	Aktivitetsbeskrivelse
Natur	5-1*	-	1.	-	Årligt.	Registrering af afgræsning Afgræsningen på Halk Skydeterræn registreres i samarbejde med græsningslauget I/S Halk Søndermade, således at udviklingen af naturtilstanden for habitatnaturtyperne kan sammenholdes med afgræsningens omfang
Natur, Publikum	5-2*	-	1.	-	Senest 2020	Overvågning af fugle og publikum Der foretages en basisregistrering af ynglende jordrugende fugle på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området (klyde, havterne fjordterne og dværgterne). Samtidig opstilles og gennemføres et overvågningsprogram for publikums brug af terrænet evt. i samarbejde med campingplads og sommerhusområdet (grundejerforening). Ligeledes opstilles og gennemføres et overvågningsprogram for ynglesucces for bestanden af jordrugende ynglefugle på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området med det formål, at vurdere i hvilket omfang publikums adgang påvirker ynglesucces for klyde, havterne, fjordterne og dværgterne.

Frøstande af nikkende kobjælde.

8. REFERENCER

Andersen, Hans Chr (2016): Pers. Meddl. Museum Sønderjylland.

Assens Kommune (2012): Natura 2000-handleplan. Lillebælt. Natura 2000-område nr. 112, Habitatområde H 96, Fuglebeskyttelsesområde F 47. Udgivet af : Assens Kommune, Middelfart Kommune, Haderslev Kommune, Kolding Kommune og Naturstyrelsen.

Assens Kommune (2016): Forslag til Natura 2000-handleplan 2016-2021 for Natura 2000-område nr. 112 Lillebælt. Udgivet af Haderslev, Kolding, Assens og Middelfart kommuner.

EU (1992): Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter

EU (2000): Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/60/EF af 23. oktober 2000 om fastlæggelse af en ramme for Fællesskabets vandpolitiske foranstaltninger

FBE (2011): FBE bestemmelse for drifts- og plejeplaner. Bilag 5 til FBEBS 610-6 med underbilag. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

FBE (2012): Tillæg til drifts- og plejeplan for Halk Skydeterræn 2012-2015. Tilgængelig på www.forsvaret.dk

FBE (2013): Arealudviklingskatalog. Et værktøj til arealplanlægning på Forsvarets arealer. Forsvaret.

Forsvarsministeriet (2002): Bekendtgørelse nr. 64 af 30. januar 2002 om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder

Forsvarsministeriet (2012): Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi 2012-2015. Tilgængelig på www.forsvaret.dk.

Forsvarsministeriet (2016): Forsvarsministeriets miljø- og energistrategi 2016-2020.

Forsvarsministeriet (2017): Støjportal: <http://www2.forsvaret.dk/temaer/stoej-portal/rm/Pages/Oversigt.aspx>

Fredshavn, J.R., Ejrnæs, R., Damgaard, C., Nielsen, K.E. & Nygaard, B. (2011): Terrestriske habitatnaturtyper 2004-2010. NOVANA. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 168 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 7 <http://www.dmu.dk/Pub/SR7.pdf>

Miljø- og Fødevareministeriet (2015): Bekendtgørelse 1732 af 21. dec. 2015 om støjregulering af Forsvarsministeriets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner.

Miljø- og Fødevareministeriet (2016a): Natura 2000-plan 2016-2021. Lillebælt. Natura 2000-område nr. 112, Habitatområde H96, Fuglebeskyttelsesområde F47. Naturstyrelsen Haraldsgade 53, København Ø.

Miljø- og Fødevareministeriet (2016b): Miljøgis: Natura 2000 – Basisanalyse 2016-2021: <http://miljoegis.mim.dk/cbkort?&profile=natura2000planer2-2016>. Data hentet 2016.

Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hærens Operative Kommando (2000): Halk Skydeterræn - Drifts- og plejeplan 2000-2015. Tilgængelig på www.ejendomsstyrelsen.dk.

Naturstyrelsen (2010): Habitatbeskrivelser, årgang 2010-12 Beskrivelse af danske naturtyper omfattet af

Habitatdirektivet (NATURA 2000 typer) Habitatbeskrivelser, ver. 1.04 Appendiks 4b.

Naturstyrelsen (2016a): <http://miljoegis.mim.dk/cbkort?profile=miljoegis-geologiske-interesser>. Data hentet **2016**.

Naturstyrelsen (2016b): Bekendtgørelse 867 af 27. juni 2016 om fredning af visse dyre- og plantearter og pleje af tilskadekommet vildt.

Skov- og Naturstyrelsen (1993): Vejledning om naturbeskyttelsesloven. Med efterfølgende ændringer. Miljøministeriet

Slots- og Kulturstyrelsen (2016): Fund- og fortidsminder. Lokalitet 167970. Museum Sønderjylland. Kulturministeriet.

Styrelsen for Vand- og Naturforvaltning (2016): Bekendtgørelse nr. 1251 af 29. september 2016 af lov om miljømål mv. for internationale naturbeskyttelsesområder (Miljømålsloven).

Søgaard, B., & Asferg, T. (2007): Håndbog om dyrearter. Faglig rapport fra DMU nr. 635. Århus Universitet: Danmarks Miljøundersøgelser.

9. BILAG

9.1 Forsvarsministeriets generelle visioner for arealudviklingen

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner og arealer, hvorpå der eksempelvis er anlagt flyvestationer, er erhvervet over en hundrede år lang periode. En stor del udgøres af arealer, der tidligere har tjent land- og skovbrugsmæssige formål. I takt med at jordbrugsdriften er ophørt eller ekstensiveret, er der på mange arealer blevet plads til den natur, der ellers er trængt i det omgivende intensivt udnyttede danske landskab. Ca. halvdelen af Forsvarsministeriets samlede areal er udpeget som Natura 2000 område, og ca. halvdelen heraf udgør naturtyper, der er udpegningsgrundlag for områderne. 2/3 af de udpegede naturtyper er i høj eller god naturtilstand. Ligeledes huser Forsvarsministeriets arealer et bredt udsnit af internationalt prioriterede og beskyttelseskrævende arter, herunder ikke mindst fuglearter, der er tilknyttet næringsfattige, våde og lysåbne naturtyper. Til dette kommer en række dansk beskyttede naturtyper, f.eks. næsten 1.000 søer samt moser, heder, overdrev mv. I alt ca. 15.000 ha er således registreret som beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Der findes herudover 147 km beskyttede vandløb. Endelig rummer Forsvarsministeriets arealer værdifulde og typiske danske natur- og kulturlandskaber med et bredt og stabilt indhold af karakteristiske og ikke beskyttelseskrævende arter. Med indholdet af landskaber, naturtyper og arter og med mulighed for at give råderum for dynamik og processer er Forsvarsministeriets arealer et meget væsentligt bidrag til at bevare og udvikle biodiversiteten i Danmark og Europa. Til dette kommer, at Forsvarsministeriets arealer har et betydeligt potentiale for at demonstrere bæredygtig forvaltning af biodiversitet samt for oplevelsesmuligheder for befolkningen.

Forsvarsministeriets miljø- og naturstrategi fra 2012-15 lægger vægt på, at der opretholdes en naturtilstand på

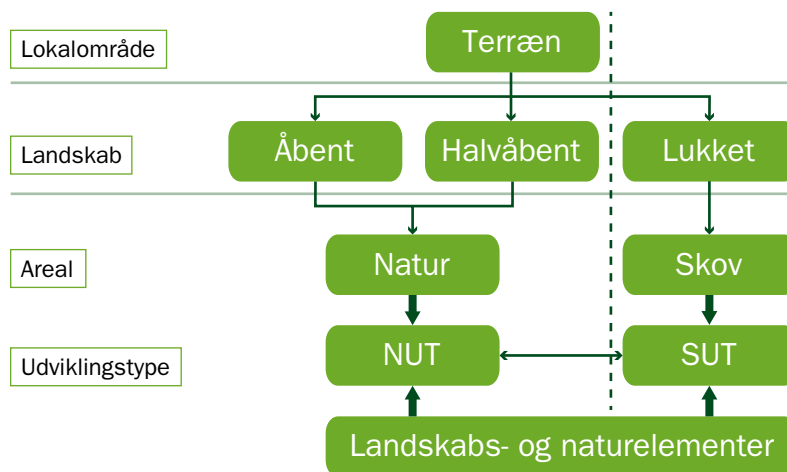
Forsvarsministeriets arealer, der skaber de bedste betingelser for bevarelsen af den naturlige flora og fauna. Det væsentligste virkemiddel hertil er at fortsætte ekstensiveringsprocessen, således at der i planlægningen - sammen med hensynet til udvikling af områdernes funktionalitet som uddannelsessteder - indlægges et overordnet hensyn til biodiversiteten med tilhørende dynamik og naturlige processer. Dette kræver en holistisk tilgang til arealforvaltningen, således at den klassiske sondring mellem skov-, landbrugs- og naturarealer afløses af en opfattelse, der på lang sigt udvikler landskab og natur i en integreret form på hele terrænet og ligeledes afstemt med landskaber og naturtyper i lokalområdet. Et redskab hertil er at opstille og beskrive den langsigtede landskabs- og naturudvikling i form af visioner for udviklingen på de enkelte delarealer. Hermed sikres en fælles referenceramme for de arealforvaltnings- og planlægningsmæssige tiltag.

De større militære områder udgør arealmæssigt en væsentlig del af konkrete lokalområder i Danmark, hvor de ligger ruralt og med en klar underrepræsentation af vej anlæg og bebyggelse. De større områder repræsenterer ofte flere landskabstyper. Karakteristisk for mange er kyst-, klit- og hedelandskaber, ikke mindst skydeområderne, hvor de åbne landskaber bruges som nedslags- og målområder. En meget stor del udgøres af egentlige kulturlandskaber, særligt åbne områder, der er udviklet igennem agerbrug og skovdrift, hvoraf store dele er skabt igennem målrettet klittilplantning eller egentlige skovbrugsformål, men hvor der også er væsentlige militære interesser, f.eks. i form af uddannelse i kamp i lukket terræn. En række arealer, særligt øvelsesarealerne, er præget af landskaber, der kan karakteriseres som "halvåbne", dvs. åbne arealer med spredt og ofte gruppevis bevoksning. Denne struktur er i mange tilfælde et produkt af en målsætning om at

kunne tilrettelægge øvelser, så der skabes mulighed for kombineret skjul og fremrykning i samme område. Det halvåbne landskab er ligeledes et resultat af et åbent landskab, der er under naturlig tilgroning. De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder.

Det er på dette grundlag hensigtsmæssigt at udvikle tre typer af landskaber: Det åbne, det halvåbne (kratlandskab) og det lukkede (skovbevokset) - styret overordnet af en række vektorer, hvoraf de militære målsætninger og hensynet til naturbeskyttelse vægtes højest, og hvor publikumshensyn inddrages i størst muligt omfang. Med denne grundstruktur kan udviklingen af det enkelte areal systematiseres i arealudviklingstyper, der for de åbne og halvåbne områder betegnes naturudviklingstyper og for de lukkede (skovbevoksede) områder betegnes skovudviklingstyper. Opdelingen bygger ikke på en fordring om, at "natur" og "skov" ansues adskilt, men på at der i dansk skovbrug de sidste 10 år er udviklet et koncept for skovudviklingstyper, som er institutionaliseret og

bredt anerkendt. Beskrivelsen af naturudviklingstyper skal ses som en parallel hertil dækkende ikke-bevoksede og delvist bevoksede områder, således at ethvert areal som udgangspunkt pålægges en arealudviklingstype. Skovudviklingstyper vil typisk dække skovbevoksede arealer, mens naturudviklingstyper vil dække øvrige arealer (undtaget bebyggede områder, baneanlæg, veje etc.), hvoraf en stor del er pålagt administrative reguleringer efter naturbeskyttelses- og miljømålslovgivningen, mens visse arealer er ubeskyttede. Der er høj grad af interaktion imellem typerne. Grundlæggende er mange såvel bruger- som naturbeskyttelsesinteresser tilknyttet overgangszonen fra et areal til et andet, og ud fra visionen om en integreret og holistisk arealforvaltning skal skovudviklingstyperne og naturudviklingstyperne ses i meget tæt sammenhæng. Den eneste årsag til, at der her sondres er, at skovudviklingstyperne er et defineret og anerkendt koncept til udvikling af naturindhold på skovbevoksede områder, hvorimod naturudviklingstype-begrebet først for nyligt er formuleret.

Figur 9-1: Diagram over flowet fra landskab over areal til arealudviklingstype. Den lodrette stiplede linje indikerer den administrative opdeling i planlægning for skov (skovudviklingstyper) og natur (naturudviklingstyper), men samtidig at skov og natur ud fra en biodiversitetssynsvinkel ikke kan adskilles. Den vandrette pil nederst tilkendegiver muligheden for, at der med naturudviklingstyper på sigt kan udvikles arealer og landskaber, der er lukkede, og tilsvarende at der med skovudviklingstyper kan udvikles halvåbne arealer og landskaber. Landskabs- og naturelementer er mindre enheder, men fortsat vigtige for den samlede funktionalitet.

Strukturen i form af landskabstyper og natur- og skovudviklingstyperne er skitseret på Figur 9-1, hvor det fremgår, at arealudviklingstyperne kan henføres til enten et åbent eller et halvåbent landskab. Med dette kan der foretages en systematisering, idet det åbne og halvåbne landskab grundlæggende kan defineres og derefter parres med de forskellige naturudviklingstyper, mens skovudviklingstyperne vil høre sammen med det lukkede landskab.

9.1.1 Landskabstyper

De åbne og halvåbne landskabstyper er komplementære til de skovbevoksede områder. Mindre arealer, der er bevokset med træer, f.eks. hegn, krat og remiser, er at opfatte som landskabs- og naturelementer. Det samme gælder søer og vandløb.

Landskabstyper skal have en sammenhængskraft og en vis individuel størrelse. Samtidig bør de ud fra en naturmæssig vurdering planlægges, så de giver harmoni, det vil sige, at den halvåbne type sikrer overgangen fra åben til lukket, selvom der kan være militære brugsformål, der tilsiger en mere brat overgang fra tæt bevoksning (skjul) til helt åbent areal (ildterræn).

Landskabstyper skal ydermere ses i en topografisk kontekst. Topografien skaber i sig selv et landskab, og bevoksningsgraden skal afstemmes med topografiske forhold, herunder såvel æstetik, udsigtsforhold, kystnærhed mv. som militære fordringer i forhold til dækning og udsyn, hvor topografien i sig selv er en afgørende faktor.

Halvåbent landskab

Det halvåbne landskab kan have en karakter af jævnt spredt bevoksning – typisk i tilfælde, hvor der sker en

Et vigtigt forhold er landskabstypernes funktionalitet i forhold til opretholdelse og styrkelse af biodiversitet. I denne sammenhæng skal der lægges vægt på såvel et højt naturindhold i form af stabile naturtyper og levesteder som på landskabets strukturelle sammenhængskraft, der skal sikre plante- og dyresamfundenes naturlige spredning og genetiske udveksling.

Åbent landskab

Et yderpunkt i forhold til bevoksningsgrad er landskabet helt uden træbevoksning. Dette er kendetegnende for en stor del af de landskaber og naturtyper, der findes på Forsvarsministeriets arealer, f.eks. de store klit- og hedeområder på Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn og eng- og strandengsarealer på en række kystnære skydeområder. Naturmålsætningen for disse arealer vil som udgangspunkt være at sikre det helt åbne landskab, men de militære interesser kan fordrer en vis grad af f.eks. gruppevis bevoksning. Den naturlige udvikling er, at sådanne områder på sigt gror til, og der vil kræves en konstant plejeindsats for at hindre denne naturlige proces. De relevante behandlingsmodeller vil typisk være rydning, slåning, afbrænding eller afgræsning, hvormed man vil kunne bevare det åbne landskab.

En variation af det åbne landskab er landskabet med enkeltstående træer eller enkelte indslag af grupper af træer, f.eks. en lille lund, et krat eller et levende hegn. Sådanne strukturer medfører ikke en grad af halvåbenhed, men skal ses som naturelementer i det åbne landskab.

naturlig indvandring af træer gennem frøspredning.

Tætheden af træer vil her typisk være størst tæt på frøkilden. Den spredte bevoksning kan også opstå ved

bevidst pleje, så der ved rydning og slåning efterlades enkelttræer med en nogenlunde konstant afstand. Graden af åbenhed kan f.eks. angives ved en bevoksningskvotient.

Mere typisk er det dog, at det halvåbne landskab har en gruppevis bevoksning af træer, enten som produkt af, at klynger af træer udvikler sig i læ af hinanden,

eller i kraft af topografi og små variationer i jordbunds- og hydrologiforhold. Den gruppevise struktur kan skabes aktivt ved jordbearbejdning og plantning og i er mange tilfælde en ideel struktur i forhold til militære øvelsesaktiviteter.

Det åbne og det halvåbne landskab udvikles gennem etablering af naturudviklingstyperne, se i afsnit 9.1.2.

Lukket landskab

Det lukkede landskab er i denne sammenhæng synonym med skov, men der findes mange skovstrukturer og grader af lukkethed. Også skoven kan være jævnt eller gruppevis bevokset, og lukketheden skal ses vertikalt, hvor et tætsluttende kronedække giver en åben og artsfattig karakter i skovbunden, mens stort lysindfald vil sikre et mere udbredt bunddække og et lukket skovbunds billede.

Blandt de egentlige skovudviklingstyper vil græsnings-skoven være åben. Det samme gælder skovengen, som rettelig er en naturudviklingstype, snarere end en

skovudviklingstype, men som traditionelt medregnes til skovudviklingstyperne.

Skovudviklingstyperne er strukturmæssigt meget varierede, og der vil i de fleste kunne findes delarealer, der har en meget lukket karakter. Det vil dog oftest være typer med lystræarter som hovedtræart, der giver den tætteste underskov, f.eks. egedominerede skove. Den urørte skov vil også skabe en tæt underskov og et kaotisk skovbillede. Det lukkede landskab udvikles gennem etablering af skovudviklingstyperne, se afsnit 9.1.3.

9.1.2 Naturudviklingstyper

På Forsvarsministeriets arealer udgør hede, overdrev, eng, mose og slette tilsammen en meget stor del af det samlede areal. Der er på dette grundlag foretaget en systematisering, der har resulteret i syv naturudviklingstyper: "Kysthede", "Indlandshede", "Overdrev", "Eng", "Mose", "Strand" og "Slette".

9.1.3 Skovudviklingstyper

Skovudviklingstyper beskriver på grundlag af kortlægning af dyrkningsvilkår på en given lokalitet den bevoksningstype, der ønskes på lang sigt og er således Forsvarsministeriets redskab til at gennemføre den skovpolitik, der er fastlagt. Skovudviklingstypen omfatter desuden en vurdering af muligheden for produktion samt en beskrivelse af de naturmæssige, kulturhistoriske og rekreative udviklingsmål for skovtypen. Skovens biologiske diversitet med fokus på at fremme den lysåbne skov og med løbende konvertering til løvskov prioriteres højt.

9.2 Modeller

Mange aktiviteter går igen fra areal til areal og i øvrigt fra terræn til terræn. Det er derfor hensigtsmæssigt at samle de overordnede beskrivelser af identiske typer af aktiviteter, også kaldet "modeller". Samlet fungerer modellerne således som en værktøjskasse for beskrivelsen af de konkrete aktiviteter, der fremgår af det følgende afsnit, og som henfører aktivitetstyperne til de enkelte delarealer. Det er i nogle tilfælde tilstrækkeligt alene at henvise til en model, men i de fleste tilfælde suppleres med en yderligere beskrivelse af aktiviteten på den konkrete lokalitet. I en række tilfælde er tiltagene på det enkelte areal dog så individuelle, at det ikke er fundet hensigtsmæssigt at udarbejde en egentlig model. Her vil aktiviteten beskrives specifikt - i visse tilfælde med reference til en separat projektbeskrivelse.

Forsvarsministeriet har vedtaget en række generelle retningslinjer for arealdrift og -pleje, formuleret som bestemmelser. Materialet er retningsgivende for de opstillede aktivitetsmodeller, og en række af bestemmelsernes forskrifter er overført til modellerne og lige-

ledes til de generelle regelsæt, der er opstillet for Halk Skydeterræn. For yderligere oplysninger henvises til de enkelte bestemmelser (Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjeneste, 2011):

- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for drifts- og plejeplaner..
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for drift og pleje af skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for drift og pleje af lysåbne natur- og landbrugsarealer samt bevoksede arealer.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for bevarelse og pleje af fortidsminder og andre kulturspor.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for forebyggelse og bekæmpelse af invasive plante- og dyrearter.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for vildtpleje, jagt, regulering og fiskeri.
- Forsvarets Bygnings- og Etablissementstjenestes bestemmelse for offentlighedens rekreative anvendelse af Forsvarets arealer.

En beskrivelse af de modeller, der tages i anvendelse på Halk Skydeterræn, er gennemgået detaljeret nedenfor. Det drejer sig om modeller, der beskriver rydninger og slåninger af lysåben natur, kultivering, pleje af bevoksninger, vedligeholdelse af dræn, bekæmpelse af invasive plantearter, hensyn til publikum og hensyn til særligt beskyttelseskrævende dyrearter. Beskrivelsen af modellerne foretages på et overordnet niveau. Den konkrete lokale anvendelse af modellerne på Halk Skydeterræn er beskrevet i kapitel 7.

En række aktiviteter kan kræve myndighedstilladelse forud for gennemførelse. Hovedreglen er, at ethvert tiltag, der ikke regelmæssigt og igennem en årrække lovligt har været gennemført på et areal, kræver enten anmeldelse til eller tilladelse hos myndighederne. Emnet er uddybet under beskrivelsen af de enkelte aktivitetsmodeller. Kun de modeller, som er relevante for Halk Skydeterræn, nævnes.

Model 1. Afgræsning

Ved et passende græsningstryk kan afgræsning modvirke tilgroning med høj urte- og græsvegetation samt træer og buske. I modsætning til rydning kan afgræsning kun sjældent genskabe lysåbne naturtyper, men først og fremmest bidrage til at vedligeholde eksisterende lysåbne arealer. I forhold til den militære arealudnyttelse er afgræsning dog ofte problematisk - særligt i skydeområder, hvor græssende dyr kan blive ramt, og hvor tilsyn kan være besværliggjort i perioder med vedvarende skydeaktiviteter. I skydeområder kan afgræsning derfor som udgangspunkt kun lade sig gøre i skydefri perioder af en vis varighed f.eks. i sommerferien.

Græsning foretages i så store områder, at indhegning, udsætning og pasning af dyr bliver så rationel som muligt. Indenfor større hegnede arealer foretages afgræsningen om muligt i rotation i delhegn, så der opstår forskellige stadier af afgræsning. Intensiv afgræsning i en kort periode kan have stor naturværdi og er en god plejemetode på skydeområder, hvor afgræsningen skal tilpasse sig skydeaktiviteterne. Art og race vælges efter lokale muligheder, egnethed, vegetationstyper, jordbund, hydrologiske forhold mv., men der tilstræbes at anvende robuste racer. Hegning, vanding, læ og andre dyrevelfærdsmæssige forholdsregler skal tilgodeses igennem forpagtningsaftale.

Afhængig af græsningstrykket og historikken kan afgræsning opfattes som enten vedligeholdende pleje af hidtidig tilstand eller en reel ændring af naturtilstanden. Påbegyndelse af afgræsning kan på den baggrund være dispensationskrævende i forhold til naturbeskyttelsesloven.

Model 2. Invasive arter

Invasive arter udgør en væsentlig trussel for en række af de naturtyper og arter, der findes på Forsvarsministeriets terræner. Invasive arter er plante- eller dyrearter, der ved menneskets direkte eller indirekte hjælp er flyttet fra én del af verden til en anden og her påvirker biodiversiteten negativt.

Modellen opstilles som redskaber til forebyggelse og bekæmpelse af invasive arter for at værne hjemme-

hørende og beskyttelseskrævende arter og naturtyper samt øvrige driftsmålsætninger på Forsvarsministeriets terræner mod negative effekter af invasive arter og for at modvirke, at terrænerne udgør udviklings- og spredningssteder for invasive arter.

Der er 20 terrestriske og 4 akvatiske plantearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Forsvarsministeriets arealer er der særlig fokus på følgende arter: rynket rose, bjergfyr, kæmpe-bjørneklo, japansk pileurt/kæmpe-pileurt og glansbladet hæg.

Alle invasive plantearter bekæmpes igennem en række af de ovenstående modeller, såsom rydning, slåning, afgræsning og afbrænding. I visse tilfælde er opgravning/rykning praktisk overkommeligt. Kæmpe-bjørneklo kan bekæmpes kemisk under særlige forudsætninger, men ellers ved rodstikning, skærmkapning, slåning og afbrænding. Bekæmpelsesmetoden afhænger af antallet af individer i bestanden, hvilket stadie bestanden befinder sig i, samt dens voksested.

Model 3. Regulering af dyr

Der er 9 dyrearter, der er registreret som invasive arter i Danmark. Hertil kommer et mindre antal arter, som enten er kendt som invasive i vor region, eller som forekommer i Danmark i forholdsvis begrænset antal, men som vurderes at kunne optræde invasivt på sigt. Der er store regionale forskelle på de invasive arters udbredelse, hyppighed, spredningspotentiale og skadevirkning. På Forsvarsministeriets arealer er der særlig fokus på mink og mårhund, hvortil kommer, at ræv, som ikke er invasiv, mange steder udgør et væsentligt problem i forhold til jordrugende fugle, herunder udpegede og truede arter. Bekæmpelse af invasive dyrearter sker ved fældefangst og regulering og jagt med skydevåben. Reglerne herfor er ganske liberale, idet arterne under de fleste omstændigheder kan reguleres hele året, dog under særlige vilkår, herunder krav om tilsyn med fælder.

Mink må reguleres hele året ved brug af skydevåben og fælder. Der må kun benyttes fælder, der fanger dyret levende. Fældefangst må også foretages af personer uden jagttegn. Fangne dyr skal aflives dyreværnsmæssigt forsvarligt. Dette kan for eksempel gøres med en luftbøsse, direkte i fælden og kræver ikke jagttegn.

Mårhund kan reguleres med skydevåben og fælder året rundt. Ved beskydning må der anvendes kunstigt skjul, herunder skydestiger og -tårne, og reguleringen må foregå fra 1 ½ time før solopgang til 1 ½ time efter solnedgang. Skov- og Naturstyrelsen (2010) giver yderligere anvisninger for bekæmpelse af mårhund.

I egne, hvor ræv volder skade på den øvrige fauna, må denne jages/reguleres med skydevåben i perioden 1. september - 29. februar. Rævehvalpe uden for rævegrave må reguleres i perioden 1. juni - 31. august. Bekæmpelse af mårhund og regulering af ræv kan effektiviseres ved anvendelse af kunstgrave.

Model 4. Publikumshensyn

Forsvarsministeriets arealer vil normalt være åbne for publikum efter de retningslinjer, der fremgår af ordensreglementet (placeret ved indfaldsveje til terrænet), når der ikke foregår militær aktivitet på arealerne (typisk helligdage, weekender og aftener). Visse skydeområder, flyvestationer, depot- og tankområder, tekniske installationer mv. kan være permanent afspærret for publikum af sikkerhedsmæssige hensyn i form af eksempelvis ved fare for udetoneret, sprængfarlig ammunition i området.

For at udvikle mulighederne for den offentlige rekreative brug af arealerne arbejder Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse målrettet på at etablere og vedligeholde samarbejder med relevante interesseorganisationer.

Gennemførelse af organiserede aktiviteter kræver forudgående tilladelse fra Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse. I vurderingen af om et arrangement kan gennemføres, lader Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse indgå lokale hensyn til naboer, naturbeskyttelse mv. For særlige aktiviteter kan Forsvarsministeriets Ejendoms-

styrelse af praktiske hensyn udarbejde en kvote for hvor mange arrangementer, der årligt kan gennemføres.

Drifts- og plejeplanerne er centrale redskaber i formidlingen, og disse skal derfor fremstå informative og være let tilgængelige. Drifts- og plejeplaner og tilhørende formidling udgives i et godkendt layout. I forbindelse med udarbejdelse og revision af drifts- og plejeplaner udgives i de fleste tilfælde en vandretursfolder, der skal være tilgængelig på såvel papirform som i en elektronisk udgave på Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelses hjemmeside. Ved indfaldsveje og stier til terrænet opsættes informationsstandere, hvor blandt andet vandretursfoldere samt yderligere information er tilgængelig. På arealer, der helt eller i store dele er permanent lukkede for offentlighedens adgang, gennemføres guidede ture.

Model 5. Artsbeskyttelse

For at tilgodese særligt beskyttelseskrævende arter er for alle Forsvarsministeriets arealer opstillet nedenstående retningslinjer (Figur 9-2), for så vidt angår aktiviteterne tidsmæssige gennemførelse:

Aktivitet	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Skovning, flisning, knusning												
Fældning af træer som potentielt er redetræer for kolonirugende fugle												
Fældning af træer som potentielt er redetræer for rovfugle og ugler												
Fældning hule træer og træer med spættehuller												
Fældning af træer som potentielt er redetræer for ørne, sort stork eller rød glente												
Aktiviteter, der kan ødelægge områder med digesvalereder												
Afbrænding af hede												
Slåning og rydning af hede												
Slåning af græsarealer 1. gang												
Oprensning vandhuller												

Signatur	Forklaring
	Aktiviteten må ikke gennemføres
	Aktiviteten bør ikke gennemføres
	Aktiviteten kan gennemføres

Figur 9-2: Aktivitetstypernes tilladte gennemførselsperioder (FBE, 2011).

9.3 Retningslinjer for Forsvarsministeriets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner

Retningslinjerne er fastlagt af Skov- og Naturstyrelsen i 1990'erne i relation til naturbeskyttelseslovens § 3, og er her bearbejdet i medfør af kommunalreform og ændret jagtadministration.

Store dele af militærets skyde- og øvelsesterræner er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens § 3 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette

gælder også militærets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg mv.

Såfremt Forsvarsministeriet ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden, derimod kræve tilladelse. En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende kommune, jf. lovens § 3 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl Skyde- og Øvelsesterræn), vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af, om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens § 3, bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse.

Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozning, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bælteketøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks. ændringer i koncentrationen af bæltepor indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald indenfor ret vide rammer. Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bælteketøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger, som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtype-definition, kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter udenfor øvelsesterrænet. Dette indebærer bl.a., at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper indenfor øvelsesterrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvivlstilfælde

I tilfælde hvor militæret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i § 8 i Bekendtgørelse nr. 1172 af 20. november 2006 om beskyttede naturtyper kunne anvendes. Det vil sige, at militæret kan rette henvendelse til den relevante kommune, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne forbindelse til Vejledning om naturbeskyttelsesloven (Skov- og Naturstyrelsen, 1993).

9.4 Ekstern høring af forslag til "Halk Skydeterræn"

Der er tradition for, at drifts- og plejeplaner samt tillæg hertil, efter den interne bearbejdning forelægges til ekstern høring blandt myndigheder, organisationer og øvrige interesserede. Denne proces blev for forslaget til drifts- og plejeplanen for Halk Skydeterræn igangsat jævnfør høringsskrivelse af 23. marts 2017. Høringsfristen blev fastsat til 21. april 2017.

I nedenstående tabel fremgår hvilke interessenter, som er blevet hørt, samt hvilke høringsvar, der er modtaget indenfor høringsfristens udløb.

Institution	Høringssvar
Miljøstyrelsen	
Naturstyrelsen Sønderjylland	
Slots- og Kulturstyrelsen	
Haderslev Kommune	
Danmarks Naturfredningsforening	
WWF - Verdensnaturfonden	
Dansk Ornitologisk Forening	
Danmarks Jægerforbund	
Friluftsrådet	
Dyrenes Beskyttelse	
Verdens skove	
Entomologisk Fagudvalg	
Dansk Pattedyrsforening	
Nordisk Herpetologisk Forening	
Danmarks Sportsfiskerforbund	
Dansk Landskabsøkologisk Forening	
Landbrug og Fødevarer	
Familielandbruget	

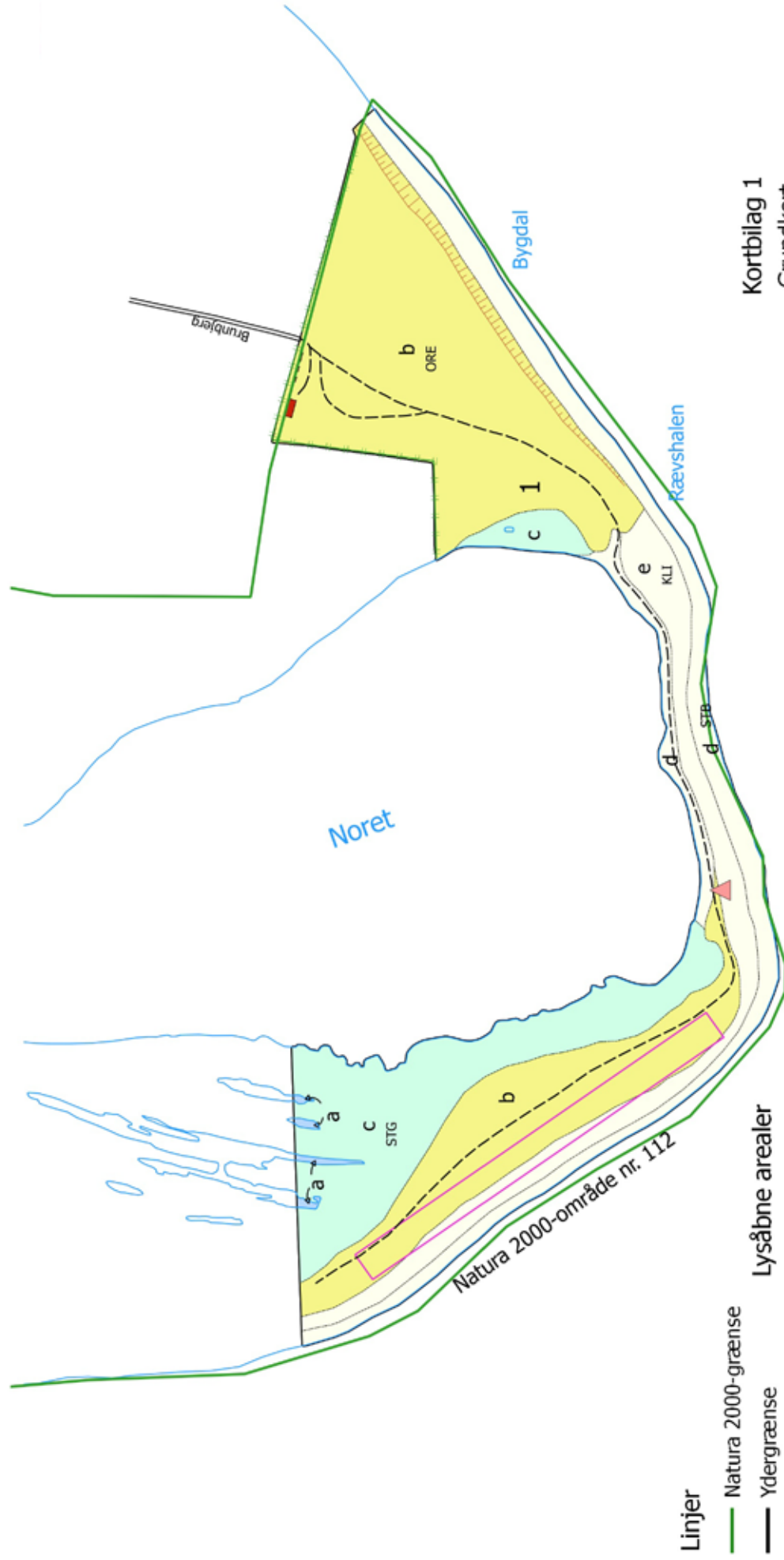
Der er ikke modtaget nogle høringssvar, og der er således heller ikke foretaget ændringer i planen.

Forsvar for naturen

Forsvarsministeriets skyde- og øvelsesterræner anvendes til militær uddannelse, men samtidig udgør arealerne nogle af de største og bedst bevarede naturområder i Danmark. Sammenlagt forvalter Forsvarsministeriet ca. 30.000 ha enestående natur, hvor den militære benyttelse går hånd i hånd med værdifulde danske naturtyper og arters beskyttelse. Mange militære arealer er i perioder åbne for publikum, så også offentligheden kan besøge og opleve de unikke naturarealer. I samarbejde med Miljøministeriet har Forsvarsministeriet udviklet et særligt koncept for udarbejdelse af drifts- og plejeplaner for terrænerne. Igennem planerne sikrer Forsvarsministeriet en passende afvejning mellem militære uddannelsesbehov, naturbeskyttelse og offentlighedens adgang. Information om Forsvarsministeriets naturforvaltning kan findes på www.ejendomsstyrelsen.dk

Linjer

Natura 2000-grænse

Ydergrænse

Litra

Læhegn

Skraent

Søbred

Spor

Lysåbne arealer

Overdrev

Strandeng

Sø og vandløb

Øvrige ubevoksede arealer

Skydeanlæg

Dækningsgrav

1 Afdelingsnr.

Kortbilag 1
Grundkort

Halk Skydeterræn

35,7 ha

2017

